

Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaa

Kutaa 6

Kitaaba Barattootaa

Qopheessitoota

Girmaa Xilaahun(PhD)

Abiyoot Morkaa(MSc)

Gulaaltota

Birihaanuu Tasammaa(G/ Pir)

Abdiisaa Gammachuu (MA)

Madaaltota

Birhaanuu Dabalaa Aruusaa (Med)

Isaayyaas Tafarraa (MSc)

Mulaatuu Guddisaa (Med)

Giraafiksii

Solomoon Alamaayyoo Guutamaa (MA)

Fakkibsa

Solomoon Alamaayyoo Guutamaa(MA)

Buzaayyoo Girmaa Kibabawu

© Biiroo Barnootaa Oromiyaa, 2014/2022

Kitaaba kana Biiroo Barnootaa Oromiyaatu Kolleejjii Barnoota Barsiisotaa Naqamtee waliin ta'uun bara 2014/2022 qopheessee maxxansiise.

Mirgi abbeentaa kitaaba kanaa seeraan eegamaadha. Hayyama Biiroo Barnootaa Oromiyaatiin ala guutummaanis ta'e gamisaan maxxansuufi baay'isuun raabsuun seeraan nama gaafachiisa.

Baafata

Qabiyyee	Fuula
Seensa.....	v
BOQONNAA TOKKO.....	1
Yaad-Rimee Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaafi Ispoortii.....	1
1.1. Kaayyoo Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaa.....	2
1.2. Hiika Ispoortii.....	4
1.3. Olompikii.....	5
1.4. Himaalee afaanii Ispoortii Itiyooophiyaa.....	7
1.5. Ispoortii keessatti Qoricha Humna Dabalataa kennu fudhachuu.....	9
BOQONNAA LAMA.....	13
Guddina Hawaasummaafi Currisa.....	13
2.1. Sochii qaamaafi taphootaan dandeettii of-hogganuu guddisuu.....	14
2.2. Sochiilee Qaamaafi taphoota keessatti Murtii Itti Gaafatamuummaa Qabu Kennu Guddisuu.....	16
2.3. Taphootaafi sochiilee keessatti to`annoo yaad-qalbii guddisu.....	19
BOQONNAA SADII.....	22
Ga` Umsa Qaamaa.....	22
3.1 Humnummaa Onneefi Sombaa.....	23
3.2 Humnummaa Maashaalee.....	26
3.3 Dadacha'iinsa.....	28
3.4 Si'aayina.....	30
BOQONNAA AFUR.....	34
Atileetiksii.....	34
4.1 Fageenyaaf Utaaluu.....	35

Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaa

4.2 Fageenyaaf Darbachuu.....	36
4.3 AriitiifFiiguu.....	39
4.4 Fageenyaaf Fiiguu (fiigicha giddu galeessaa).....	41
BOQONNAA SHAN.....	46
Qiriiphaa.....	46
5.1. Gosaalee Qiriiphaa.....	46
5.2. Gosaalee Qiriiphaa meeshaa.....	53
5.3. Fayidaa sochii qiriiphaa.....	55
BOQONNAA JA'A.....	58
Dandeettii Bu'uuraa Kubbaa Oofuufi Qila'uu.....	58
6.1. Kubbaa miila alaan oofuu.....	58
6.2. Tapha Garee xixiqqaa keessatti kubbaa miila alaan gabaabsanii oofuu.....	61
6.3. Kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu.....	63
6.4. Tapha keessatti akaakuu kubbaa oofuu garaa garaa fayyadamuu.....	64
6.5. Kubbaa jalaa ol-qila'uu.....	66
6.6. Kubba Irraa gadi qila'uu.....	68
6.7 Taphoota bashannansiisoo.....	69
BOQONNAA TORBA.....	72
Shubbisaafi Tapha Aadaa Naannoolee Itoophiyaa.....	72
7.1. Shubbisa aadaa beekamoo naannoolee Itoophiyaa.....	73
7.2 Taphoota aadaa beekamoo muraasa naannoolee Itiyoophiyaa keessatti argaman.....	76

Seensa

Barnoonni guddina dhala namaa keessatti jireenya fooyya'aa akka jiraatuufi rakkoolee adda addaaf furtuu ta'uun fayyada. Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa barnoota furtuu ta'an kana keessaa isa tokkodha. Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa dhalli namaa dandeetti sochii qaamaatiin, guddina sammutiin gonfachuufi walittidhufeenya hawaasummaan akka dagaagu taasisa. Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa irra caalaattikan hunda'ee sochii qaamaa irratti waan ta'eef faayidaa inni kennu danuudha. Isaan kana keessaa muraasa yoo himuun barbaachise, fayyummaa guutuu qabaachuu, ga'umsa qaamaa dagaagfachuu, balaa adda addaa irra ofooluu, araada adda addaa irraa of-eeguu, of bashannansiisuu, waa kalaquu gabbifachuufi kan kana fakkaataniif nu fayyada.

Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa kutaa 6^{ffaa} kunbifa haaraadhaan kan qophaa'e yemmuu ta'u kanaan dura qajeelcha barsiisotaa malee kitaabni barattootaa osoo hin barreefamin tureera. Haaluma kanaan, kitaabni kun boqonnaa torba kan qabuudha. Qabiyyeewwan barataman: barnoota fayyaafi jabeenya qaamaafi ispoortii ammayyaa, barnoota fayyaaf jabeenya qaamaa keessatti hawaasummaafi currisa barachuu, fayyaafi ga'umsa qaamaa, atileetiksii, qiriiphaa, dandeettii bu'uuraa kubbaa miilaa oofuufi kubbaa saaphanaa jalaa ol-qila'uufi shubbisaafi tapha aadaa Itiyooophiyaa ta'u.

BOQONNAA TOKKO

YAAD-RIMEE BARNootA FAYYAafi JABEENYA QAAMAafi ISPOORTII

Bu'aalee barachuu Boqonnaa kanaa

Xumura boqonnaa kana booda:

- Yaad-rimee barnoota fayyaafi jabeenya qaamaafi Ispoortii nihubata.
- Yaad-rimee barnoota fayyaafi jabeenya qaamaafi Ispoortiif gatii nikennita.

Seensa

Mana barumsaa keessatti barnoota kennamu keessaa barnoonni fayyaafijabeenya qaamaa isa tokkodha. Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa barumsa sochii qaamaa irratti kanhundaa'e ta'ee dagaagina qaamaa, sammuu, currisaafi hawaasummaaf kanfayyadudha. Qabiyyeewwan boqonnaa kana keessatti barattan kaayyoo barnoota guddinaaf jabeenya qaamaa, hiika ispoorti, malleen ittisa miidhaa ispoortii, gochaafi himaalee afaanii ispoortii Itoophiyaa haala misooma, siyyaasaafi hawaasummaa keessatti qabufi, asxaafi dhaadannoo Olompikii ta'a.

1.1. Kaayyoo Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaa

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura baranno kana booda:

- Bu'aa barnooti fayyaafi jabeenya qaamaa dagaagina qaamaaf kennu nihimta.
- Bu'aa barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa hawaasummaa keessatti qabu ni ibsita.
- Bu'aa barnooti fayyaafi jabeenya qaamaa dagaagina sammuufi currisaf qabu nitaarreesita.

Gocha 1.1

1. Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa dagaagina qaamaa, sammu, currisaafi hawaasummaaf akkamitti fayyada?

Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa akkuma barnoota biroo kaayyoo mataa isaa qaba. Isaanis:

- a. Dagaagina qaamaa
- b. Dagaagina sammu
- c. Dagaagina hawaasummaafi
- d. Dagaagina currisaati.

a. Dagaagina qaamaa

Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa kaayyoon isaan guddaan keessaa tokko ga'umsa qaamaa dagaasuuf fayyada. Sababni isaa immoo namni tokko yemmuu sochii qaamaa hojjetu qaamnisaa, irrewwan qaamaafi keessoon qaamaa (sirnaargansuu, sirna marsaa dhiigaa, sirna lafeefi mashalee) akka cimuu waan taasisuufidha. Kun immoo qaamni namaa akka of-ijaaruu, hojii itti kenname yeroo kennamee keessatti akka xumuruufi dadhabbi akka dandamatuuf kan gargaarudha.

Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa barumsa dandeettii sochii qaamaa guddisudha. Sababakanaaf barattoonni barnoota kana akka isaan baratan taasifame. Sochii qaamaa keessatti ga'umsa gahaa qabaachuun wal-dorgommii ispoortii keessatti dorgomaa cimaa ta'anii argamuu, fayyumma qabaachuufi yemmuu hojii tokko hojjennu salphaatti akka hindadhabneef nu fayyada. Taphataan tokko sochiin qaama keessatti dandeetiifi ga'umsisaa yoo gaarii ta'e taphakubbaawwan adda addaafi sochiiwwan garagaraa akka gaariitti hojjechu danda'a.

b. Dagaagina sammuu

Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa dandeettii beekumsaa rakkoo hiikuu danda'u of-keessatti qabata. Barnoonnikun sochii qaamaa irratti kan hundaa'e waan ta'eef yemmuu sochii kana hojjennu dhiiga Okisjininn badhaadhe gara sammuu dafee dafee waan deddeebi'uuf dalagaa sammuu gabbisa. Dhiigi dafee dafee gara sammuu yemmuu deddeebi'u oksijiniifi soorata gahaa waan gejjibamuuf yaadachuufi dandeettii barumsaa dabaluu sammuu dagaagsa.

c. Dagaagina hawaasummaa

Kaayyoo barnoota fayyaafi jabeenya qaamaa inni biroon namoonni karaa ispoortii akka walitti dhufani hawaasummaa isaani akka dagagifatan taasisuudha. Namoonni hawaasummaa gaarii qabu yemmuu

jennu dandeettii, beekamtii, walkabajuu, jaalalafikan kana fakaataanyoo qabaatan yemmuu ta'usochii qaamaa dalagunbarattoonni wal-kabaja, jaalalaafi walii yaaduuntaphatu. Haala kanaan, barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa hawaasummaa dagaagsa jechuudha.

d. Dagaagina Currisaa

Kaayyoon barnoonni faayyaafi jabeenya qaamaa inni biroon dagaagina currisaatidha. Namniuumamaanamalaafi currisa adda addaa niqabaatu. Isaanis: sodaa, gammachuu, aarii, abdiifi kan kana fakkataniin ibsama. Sochii barnoota fayyaaf jabeenya qaamaakeessatti hirmaachuun yoo amaleeffate currisaa kanneen akka gammachuu, abdiifi ofitti amantummaa nigabbifatu.

1.2 Hiika Ispoortii

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Hiika ispoortii nihimta.
- Faayidaa sochiin ispoortii argamsiisu adda baasuun nitarreesita.
- Ispoortii gosa adda addaa nihimta.

Gocha 1.2

1. Ispoortii jechuun maal jechuudha?
2. Bu`aa ispoortiin namaaf kennu yoo xiqqaate sadii himi.
3. Gosa ispoortii beektu tarreessi

Ispoortii jechuun sochiilee qaamaa bifa qinda'a ta'een dorgommii yookiin taphaan geggefamunseerafi dambii kan qabuudha. Ispoortiin faayidaa ga'umsa qaamaa gabbisuu, dagaagina sammuu, cimsuu, walitti dhufeenya hawaasummaa dagaagsuu, currisaafi naamusa gariiqabachuuf gahee olaanaa qaba. Gosa ispoortii keessaa muraasni isaanii tapha kubbaa miilaa, tapha kubbaa saaphanaa, tapha kubbaa

harkaa, fiigichafi kanneen biroo eeruun nidanda'aama.

Sochiin tokko ispoortiidha kan jechisiisu

- Bifa wal-dorgommiidhuunfaan yookan gareedhankan geggeeffamu yoo ta'e,
- Seera mataa isaa yoo qabaate,
- Mo`aafi mo`aatamaanyoo adda ba'e,
- Kaayyoo kan qabu yoo ta'eedha.

Akka walii galaatti ispoortiin akka nama dhuunfaatti, hawaasaatti, biyyaafi addunyaatti ga`ee guddaa qaba.

- Akkadhuunfaatti namni dandeettii ofii isaatii, fayyaa guutuu akka qabaatu, akka inni beekamu, dinagdeen akka guddatu taasisa.
- Akka hawaasaatti fayyaa hawaasaa nifooyyessa akkasumas walitti dhufeenya isaanii nicimsa.
- Akka biyyatti, misoomaafidinagdee biyyaa fooyessuu keessatti ga`ee guddaa qaba

1.3 Olompikii

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Hiika olompikii nihimta
- Dhaadannoo Olompikii nitarreessita.
- Amartiiwwan asxaa Olompikii irra jiran maal akka bakka bu`an adda baasuun nihimta

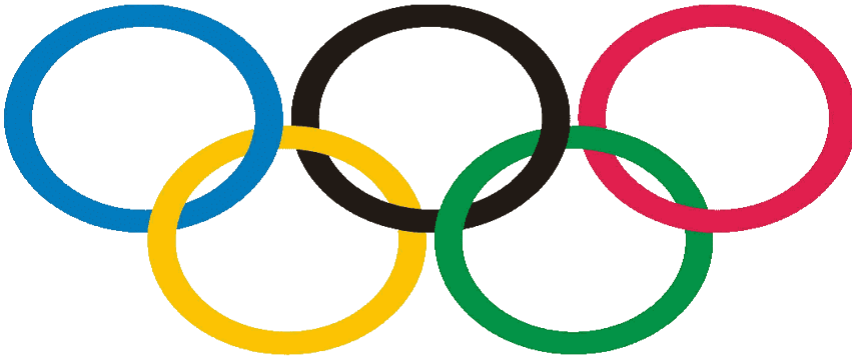
Gocha 1.3

1. Olompikii jechuun maal jechuudha?
2. Dhaadannoo Olompikii maal fa'i?
3. Amartiiwwan shanan asxaa Olompikii maal bakka bu`u?

Olompikii jechuun waldorgommii addunyawwaa ta`ee waggaa afur afuriin biyyoota miseensa olompikii ta`anin kan gaggeeffamuudha. Kaayyoon Olompikii, hirmaattota ispoortii irratti qooda fudhatan dabaluu nagaaf tasgabii addunyaa irratti fiduudha.

Dhaadannoon Olompikii sadiitu jiru. Isaanis: afaan Giriikiin "sitiyus, altiyusfi fortiyus" jedhamu. Hiikaan isaaniis"saffisaa, olaanaafi jabaataa" jechuudha. Dhaadannoon kun kan dhiyaate bara 1894 A.L.Ati nama maqaansaa Piir Dee Kubertiin jedhamuunidha. Dhaadannoon Olompikii kan moggaafame yaada gidugaleefata atileetonni dorgommii kana irratti ariitidhaan fiiguu, utaluufi darbannaa waan of-keessaa qabuufidha. Olompikiin addunyaa bara 2020A.L.A tti immoo dhaadannoo tokko "togetherness"kan jedhu dabalamee jira.Hiiknisaas"Waliin jirra" jechuudha.

Olompikiin asxaa mataasaa danda'e qaba. Asxaan Olompikii amartii shaniinkan hundeeffameedha. Amartiin kun halluu bifa gara garaa kan qabu ta'e, isaanis: cuquliisa, keelloo, gurraacha, magariisafi diimaadha. Amartiin shanan kun ardii addunyaa shanan isaanis: Afirikaa, Amerikaa, Eeshiyaa, Awurooppaafi Awustiraliyaa bakka kan bu'udha. Halluuwwan asxaa shanan alaabaa biyyoota addunyaa irra jiran kan bakka bu'u ta'ee, biyyoota addunyaa ittiin beekaman keessaa yoo xiqqaate halluu tokko of-keessatti niqabata.

Amartii Olompikii

1.4 Himaalee afaanii Ispoortii Itiyoophiyaa

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Itiyoophiyaa keessatti ispoortiin attamitti akka eegale ni ibsita
- Fayidaa ispoortiin yeroo ammaa biyya Itoophiyaa keessatti qabu nidingisiifatta

Gocha 1.4

1. Haala guddina ispoortii itophiyaa ibsi.
2. Bu'aa ispoortiin yeroo ammaa biyya Itoophiyaa keessatti qabu tarreessi.

Ispoortiin biyya keenya keessatti yoom akka jalqabame waanti jala muramee beekame hinjiru. Haata'uyyuu malee, namoonni bifa adda addaan dorgommii kan akka qillee, guluffii fardaa, wal`aansoofi kan kana fakkaatan irratti hirmaachaa akka turan nidubbatama. Ispoortiin kan akka kubbaa miilaa osoo namoonni lammiileen biyya alaa gara biyya keenyaa hinseeniin dura abbootiin keenya hucuurraa kubbaa kan fakkaatu hojjetanii akka taphachaa turan oddeeffannoon jira.

Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaa

Yeroo ammaa ispoortiin akkuma biyyoota biroo seeraafi dambii mataa isaa qabaatee bifa ammayya'aan geggeefama jira.

Ispoortiin guddina biyyaa keessatti shoora olaanaa kan qabu ta`ee fayyummaa hawaasaafi lammii fayyaa guutuu qaban horachuun misooma irratti dorgomaa cimaa ta'uun akka hirmatan taasisa. Biyyi keenya Itoophiyaankaraa ispoortiin addunyaarratti beekamu irra tartee walitti dhufeenya biyyoota garaa garaa waliin taasisaa jirti. Kana malees, ispoorteesitoonni biyya keenyaa akka addunyaatti beekamoo ta`an iddoon guddaa kennamaaf jira. Fakkeenyaaf, atileet Masarat Daffaar ambaasaaddara nagaa addunya ta'uun biyya keenya beeksisaa jirti. Kun bu'aa ispoortiin gama siyaasaan argamsiiseedha.

Ispoortiin guddina diinagdee biyya tokkoo keessatti bu'aa guddaa qaba. Namni yeroo baay`ee sochiii ispoortii keessatti hirmaatu fayyaa guutuu qabaatee dalagaa guyyaa guyyaa keessatti ba`a qabeessa ta`a. Kana malee atileetonni wal dorgommii adunyawwa irratti hirmaachuun biyyaafis ta`e ofii isaaniif galii guddaa kan argamsiisan ta`u. Waajjiraaleen ispoortii hojjettoota garaa garaa miindessuudhan namni hojii dhabdummaa irraa bilisa ba`uun jireenya mataa isaanii akka geggeeffatanif nifayyada.

Itoophiyaan yeroo ammaa ispoortiidhaan hawaasa addunyaa biratti beekamtuudha. Keessumaayyuu, karaa ispoortii atileetiksiin biyyootayeroo baayyee maqaan isaanii ballinaan ka`u keessaa biyyi Itoopiyaan ishee tokkoodha.

1.5 Ispoortii keessatti Qoricha Humna Dabalataa kennu fudhachuu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Qoricha humna dabalataa kennu (Dopping) maal akka ta'ee nihimta.
- Miidhaa qorichi humna dabalataa qabu (Dopping) nitarreessita

Gocha 1.5

1. Qoricha humna dabalataa kennu jechuun maal jechuudha?
2. Miidhaa qorichi humna dabalataa qabu ibsaa.

Qoricha humna dabalataa kennu (Dopping) jechuun daawaa, nyaata yookin dhugaatii bifa addaan qophaa'een seeraan ala dandeettii taphattootaa yookin atileetotaa dabaluu fudhatamuudha. Qorichi humna dabalataa kennu jedhamanii omishaman kun yeroof sirna keessoo qaama sissiyeesuun dhukkubbii keessoo qaamaa nihirrisu. Gosa qoricha humna dabalataa kennu (Dopping) keessaa tokko dhiiga diimaa ergifachuudha. Dhiiga diimaa ergifachuun hanga oksijinii qaamaa dabaluu fayyada. Haata'u malee dhiiga ergifannaan kun dhibee kalee, dhiibbaa dhiigaa, dhukkuba onneef nama saaxiluu danda'a. Qoricha humna dabalataa kennu (Dopping) namni fayyadamu tokko dorgommii irratti hirmachuun dhorkaadha. Namni dorgommii irratti qoricha humna dabalataa kennu fayyadamuun hirmaatee argame seeraan adabama. Akkasumas yoo injifate sadarkaan isaa irra muluqama. Akkasuma badhaasi adda addaa inni fudhate illee irraa hanga fudhatamutti ga'uu danda'a. Kana maleess dorgommii gara fuula duraatti dorgomamus nidhorkama.

Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaa

Yeroo dheeraa booda miidhaa sirna neerviifi sirna keessoo qaamaa irratti akka mul'atu taasisa. Qoricha humna dabalataa kennu (Dopping) hirmaannaa atileetotaa illee gadi hir'isuun guddina ispoortii biyya tokkoo niqucarsa yookaan gadibuusa.

Qoricha humna dabalataa kennu (Dopping)

Cuunfaa Boqonnichaa

Kaayyoon barnoota fayyaafi jabeenya qaamaad agaagina qaamaa, sammuu, currisaafi walitti dhufeenya hawaasummaa dagaagsuuf kan fayyaduudha. Ispoortii jechuun sochiilee qaamaa bifa qinda'aa ta'een dorgommii yookaan taphaan geggefaman ta'ee seerafi dambii kan qabuudha. Sababoonni miidha ispoortii: walitti bu' iinsa qaamaa, rakkoomeeshaa itti gargaaramanii, naannoo keessatti dorgomamuu yookaan shaakalli taasifamu, ga'umsa qaamaa gahaa hintaane, meeshaalee balaa ittisan fayyadamuu dhiisu, sadarkaa dandeettii gadi bu'uu, gosa ispoortiifi kan kana fakaataniidha.

Ispoortiin guddina biyyaa keessatti shoorra olaanaa qaba. Olompikiin wal-dorgommii waggoota afur afuriin si'a tokkogegeefamu

ta`ee biyyoonni addunyaa hundumtuu wal qoodinsa tokko malee kanirratti hirmaataniidha. Qoricha humna dabalataa kennu (Dopping) jechuun daawaa dandeettii taphattoota yookaan atileetoota seera ala dabaluuif kan qophaa'uudha.

Gilgaala Boqonnichaa

Gaaffilee armaan gadii erga dubbiftee booda yoo sirrii ta`e "Dhugaa" yoo dogoggorata`e "Soba" jechuun deebisi.

1. Dorgommiin ispoortii miidhaa irraa kan walaba ta`eedha.
2. Dorgommiin Olompikii waggaa afur afuriin geggeeffama.
3. Barnoota kennamu keessaa jabina qaamaaf kan gargaaru barnoota fayyaafijabeenya qaama qofaadha.
4. Ispoortiin guddina biyyaa keessatti shoora olaana qaba.
5. Gosa qoricha humna dabalataa kennu keessaa tokko dhiiga diimaa ergifachuudha

II-Deebii sirrii ta`e filadhu.

1. Asxaan Olompikii amartii meeqa qaba?
A.3 B. 6 C. 5 D. 2
2. Kaayyoo barnoota fayyaafi jabeenya qaamaa kan hintaane isa kami?
A. Dagaagna Sammuu B. Guddina qaamaa
C. Hawaasummaa cimsuudhaaf D. Deebiin hinkennamne
3. Itoophiyaan gosa ispoortii kamiin bayyee beekamti?

Barnoota Fayyaafi Jabeenya Qaamaa

A. Kubbaa

B. Fiigicha

C. Bishaan Daakuu

D. Hunduu deebiidha

4. Halluun asxaa Olompikii irratti hin argamanne kami?

A. Keelloo B. Magariisa

C. Diimaa

D. Dhiilgee

5. Dhaadannoon Olompikii yeroo jalqabaaf kan hojiirra oole yoomi?

A. 1894

B. 1994

C. 2004

D. 2000

III- Deebii gabaabaa kenni

6. Kaayyoo barnoota fayyaafi jabeenya qaamaa lama barreessi.

7. Miidhaa qorichi humna dabalataa kennu (Dopping) ibsi.

BOQONNAA LAMA

GUDDINA HAWAASUMMAAFI CURRISA

Bu'aalee barachuu boqonnaa kanaa

Xumura boqonnaa kana booda:

- Barnoota fayyaafi jabeenya qaamaa keessatti amala gaarii niargisiista
- Rakkoo hubachuudhaan furuu nishaakalta
- Yaad-qalbii horachuun Dalagaa tokko xiyyeffannodhaan dalaguu ni shaakalta

Seensa

Barnoota fayyaafi jabeenya qaama keessatti hawaasummaafi currisaa barachuun ofhogganuu, rakkoo furuu, murtee itti gaafatamummaa qabu kennufi walitti dhufeenya hiriyummaa jabeesuuf gargaara. Dandeettii hawaasummaafi currisaa guddifachuun namoota biraa wajjin akkamittiin akka walii galuun danda` amufi miira ofii ibsachuun to`achuuf nama dandeesisa. Boqonnaa kana keessatti sochii qaamaa dandeettii of-hogganuu guddisan fi taphaafi sochii keessattii yaad-qalbii to`achuudhan guddisuu kan barattan ta`a.

2.1. Sochii qaamaafi taphootaan dandeettii of-hogganuu guddisuu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Mudannoo /sochii/ cimaa keessatti of-hogganuu jechuun maal akka ta`e nihimta
- Sochii qaamaa keesatti dandeettii of-hogganuu attamittin guddisuun akka danda`amu ni ibsita

Gochaa 2.1

1. Of-hogganuu jechuun maal jechuudha?
2. Sochiin qaamaa dandeettii of-hogganuu akkamiin guddisa?

Of-hogganuu jechuun dandeettii haalota garaa garaa yookaan rakkisaa keessatti fedhii, amala, yaadaafi miira ofii to`achuu jechuudha. Dandeetti of-hogganuu dagaagfachuuf dhiphina to`achuu, of-beekuu, kaayyoo barbaadame bira ga`uuf carraaquu, dubbiiifi aariidhaan of miidhuu irraa of-qusachuun barbaachisaadha.

Kanaaf, dandeettiin of-hogganuun kun sochii qaamaa keessatti baayyee barbaachisaadha. Sababinnisaa, kaayyoo ofii galmaan ga`achuu, of-to`atanii jijjirama argisiisuufi guutummaatti bu`aa qabeessa akka ta`aniif gargaara. Dandeettii sochii qaamaa guddifachuuf yeroo baayyee dandeettii haaraa tokko shaakaluun barbaachisaadha. Sochii haaraa yeroo shaakaltu yookaan barattu sochii akkamii hojjechuu akka qabduufi tooftalee akkamii akka fayyadamtu beekuun barbaachisaadha. Dandeettii hubannoo ofii guddisuu jechuun akkaataa namni tokko fedhii, amalaafi miira ofii isaa ittiin hubatudha. walumaagalattii hubannoo ofii beekuun namni tokko ofitti amanamummaa qabaatee dalagaa itti kenname akka gaaritti galaan geesisuuf kan fayyadudha.

Dabalataan, dandeettii hubannoo ofii guddisuun kan of-keessatti qabatu fedhii ofii adda baasuu, jabina ofii beekuufi ofitti amanamummaa qabaachuudha. Sochiilee qaamaa dandeettii of-hogganuufi hubannoo ofii guddisuuf gargaaran keessaa muraasaanii: lukaan kara dheera hiriyaawajjin deemu, taphoota kubbaawwanii, buunyaafi kan kana fakkaataniidha. Fakkeenyaaf, yeroo deemsaaf ka'amu haasa waan hubannoon irratti barbaadamu kaasuun hiriyaaf hiruun yaada wal jijjiira deemuun hubannoo gabbaifachuun nidanda'ama. Kanneen dandeettii of ogganuu guddisan keessaa muraasni kanneen armaan gaditti heeramaniidha.

2.1.1 Naamusa ofii guddisuu

Naamusa ofii jechuun dandeettii namni tokko miira ofii isaa to'achuun dadhabiinsa nama biraa mo'uudha. Atileetin tokko sochii kamiyyuu keessatti bu`a qabeessa ta`ee argamuuf naamusi barbaachisaadha. Fakeenyaaf, kubbaa miilaa, kubbaa saaphanaa, buunyaa, atileetiksii, qiriiphaa, taphoota aadaafi kan kana fakkaatan keessatti naamusni iddoo ol-aanaa qaba. Sababni isaa taphataan yookiin atileetiin tokko sochii ispoortii keessatti naamusa badaa kan agarsiisu yoo ta`e adabsiisu irra darbee sochii sana irraa illee kan ariisisu ta`uu danda`a. Kanaaf sochii ispoortii keessatti hirmaachuun naamusa ofii guddisuuf nama gargaara. Naamusa gaarii qabaachuun immoo bakka dorgommii ispoortii qofaatti kan gargaaru qofa osoo hintaane tasgabii kutaa barnootaa keessatti qabaachuuf, maatii ofiif tole jedhanii ajajamuuf, barumsa ofiitti milkaa`ina argachuufa`iif illee nama gargaara. Waan kana ta`eef naamusa ofii guddifachuun jireenya namaa keessatti baay`ee barbaachisaadha.

2.1.2 Yaada gaarii guddifachuu

Yaada qajeelumma jechuun haala kam iyyuu keessatti wanatoota qajeela ta'an irratti xiyyeeffachuudha. Qajeelummaatti yaaduun

nama dhuunfaafis ta`e garee tokkoof akka moo`ichaatti fudhachuun qaba. Kana jechuun ispoortiin atileetiif kufaatiif boodayyuu abdiin akka jiru isaan barsiisa. Fakkeenyaaf garee yookin namni dhuunfaa tokko waldorgommii keessatti kan mo`ame yoo ta`e mo`amuu isaa akka galteetti fudhatee isa itti aanuuf of-qopheessutu irra jira. Kun immoo mo`amuu isaanii akka yaada qajeelatti fudhatanii isa dhufuuf jabaatanii hojjechuudha. Kanaaf taphataan yookin namni sochii ispoortii keessatti hirmaatu kam iyyuu yaada qajeelaa guddifachuun barbaachisaadha Kun immoo fayyummaa sammuufi guddina qaama namaa irratti bu`aa guddaa qaba. Sababni isaa namni tokko yaada qajeelummaa yoo qabaate nama biratti kan jaallatamuufi yeroo mara gammachuu kan qabaatu ta`a. Sochiin qaama immoo namni yaada qajeelaa akka guddifatuuf gargaara. Fakkeenyaaf name yeroo mara sochii qaamaa keessatti hirmaatu miira ofitti amanamummaafi yadaa nandanda'aa nigabbifata.

2.2 Sochiilee Qaamaafi Taphoota Keessatti Murtii Itti Gaafatamummaa Qabu Kennuu Guddisuu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Murtii itti gaafatamummaa qabu kennuu jechuum maal akka ta`e adda nibaasta.
- Seera bu'uura taasisuun murtoo ittigaafatamummaa qabu nikennita.
- Hiriyyaa gidduutti akkaataa wal-dhabbiin itti furamu nidinqisiifatta.

Gocha 2.2

1. Murtii ittigaafatamummaa qabu kennuu jechuun maal jechuudha?
2. Murtii ittigaafatamummaa qabu kenuufi sochileen ispoortii hariiroo akkamii qabu?

Murtii ittigaafatamummaa qabu kennuu jechuun dandeettii itti gafatamummaa qabu tokko ofiifis ta'e nama biraaf karaa seera qabeessafi qajeelaa ta'een murteessuu jechuudha. Kunis, rakkoo jiru akkaataa tooftaa hoggansaatii furuu, of-ibsuufi of-ilaaluf gargaara. Akkasumas, dandeettii murtii ittigaafatamummaa qabuun rakkoo adda baafachuun rakkinichaaf furmaata fiduuf fayyada.

Murtii itti gaafatamummaa qabu murteessudhaaf dandeettiin barbaachisu rakkoo adda baasanii beekuu, haala rakkinicha tarreessuu, qorachuu danda'uu, rakkinicha furuufi, ibsuu dha.

Sochiilee qaamaa kan akka ga'umsa qaamaa humnumma onneefi sombaa, jabina maashaafi si'aayinaa murtoo itti gaafatamummaa qabu kennuuf heddu fayyadu. Kanaaf, sochii qaamaa kan akka puush aappii, fiigicha, funyoo utaaluu, qiriiphaafi kanneen biro amaleeffachuun barbaachisaadha.

2.2.1 Tapha keessatti rakkoo furuu

Rakkina furuu jechuun rakkinicha adda baasuudhaan rakkinichaaf immoo furmaata kan ta' u barbaadanii filachuudhaan rakkinicha furuudha. Kana jechuun rakkinoota furuuf sadarkaa keessa darbamuu qaba. Isaanis

1. Rakkinicha hubachuu
2. Filannoo furmaataa qopheessuu
3. Furmaata kan ta' u qoratani filachuu
4. Akkaata filannoo furmaata ta' a jedhameen irratti dalaguu

Akkuma biraa sochii ispoortii keessattis rakkoo furuun baay'ee barbaachisaadha. Tapha keessatti rakkoo furuuf teekinikaafi seera tapha sanaa dura beekuun barbaachisaadha. Namootni yeroo baay'ee sochii ispoortii keessatti hirmaatan taphoota kan akka cheezii, daamaa dandeettii rakkoo hiiku keessatti itti fayyadamu.

2.2.2 Gadi Fageenyaan Yaaduu

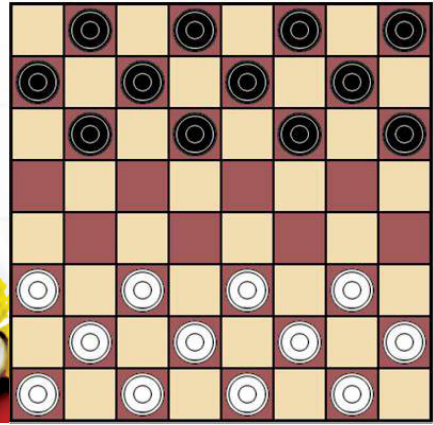
Gadi fageessanii yaaduun uumamaan kan jiru ta'ee tooftaalee adda addaa fayyadamuun guddisuun nidanda'ama. Isaanis:

- Yeroo murtaa'eef shaakaluu
- Muuxannoo jiruuf jireenya keessatti horachuu,
- Mana barumsaa keessaatti daneettii gadi fageenyaan yaaduu gabifachuudha.

Gadifageenyaan yaaduun yaada sababa qabuu amananii murteessuu irratti kan hundaa`eedha. Gosa dorgommi ispoorti keessa taphni daamaafi cheezii fakkeenya sochilee gadifageenyaan yaadu nuuf gabbisaniidha. Walumaagalatti sochiin qaama kan akka fiigicha gabaa, utaalcha adda addaa, utaalcha haada /funyoo/ fi kan kana fakkaatanidha.

Tapha cheezii

Tapha Daamaa

2.3 Taphootaafi sochiilee keessatti to`annoo yaad-qalbii guddisu

Ga`umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Gochaalee yaad-qalbiin adda baafachuum irratti xiyyeeffatta.
- Xspoortii keessatti yaad-qalbiifii xiyyee fanon barbaachisaa ta`uu nidingisiifatta.

Gocha 2.3

1. Fayyidaan yaad qalbii gaarii qabaachu maali?
2. Hariiroo sochii ispoortiifi xiyyeeffannoo ibsi.

Yaad-qalbii jechuun waanta tokko irratti xiyyeeffannoo kennuun yaadaan qabanii hordofuudha. Namni yeroo mara dalagaa dalaguu hunda irratti yoo hubannoo godhatee xiyyeeffannoon dalage bu`a qabeessa ta`uu danda`a. Kana jechuun immoo salphaadhumatti argata odo hinta`iin shaakala barbaachisa. Isas dagaadfachuudhaan umurii kamittuu sochiin qaamaa baay`ee barbaachisaadha. Sochiin kanneen akka deemuu, figuu, tapha gareefi kan kana fakkaatan xiyyeeffannoo guddisuuf gargaaru. Akkasumas namni yeroo mara ga`umsa qaamaa qabu xiyyeeffannoon isaas gaarii ta`a. Atileetonni yeroo shaakalaas ta`e yeroo dorgommii kaayyoo irratti milkaa`uuf barbaadan yaadaan qabanii xiyyeeffannoon hojjechuu qabu. Fakkeenyaaf taphataan tokkoo yookin namni fiigicha figu eessaa ka`ee eessa akka ga`u beekuun irratti xiyyefatee dalaguu qaba yoo kana ta`uu baate kaayyoo isaa bira ga`uu hin danda`u. Waan kana ta`eef sochii ispoorti keessatti yaad-qalbiin heedduu fayyada. Akkasumas yeroo wal-dorgommii ispoortii gochaa gartuun faallaa hojjechuuf jedhuu

adda baafachuun yaad-qalbiin hordofuun heedduu barbaachisadha.

2.3.1 Dandeettii yaad-qalbii guddisuu

Yaad-qalbii guddisuu jechuun kan hojjetan tokkoof xiyyeeffannoo kennuu kennuu danda'uu jechuudha. Yeroo dalagaa tokko raawwannu yaad-qalbii gaariin kan hojjennu yoo ta'e milkaa'inaan raawwachuu nidandeenya. Waan kana ta'eef yaad-qalbii guddifachuuf kanneen nu barbaachisan jennu sochiilee adda addaa irratti hirmaachuun guddofachuun barbaachisaadha.

Cuunfaa Boqonnichaa

Sochiin qaamaa keessatti hirmaachuun qaama dagaasuu irra darbee dandeetti of hogganuu, murtoo itti gaafatamummaa qabu kennuu, yad-qalbiifi xiyyeeffannoo guddisuu keessatti shoora olaanaa qaba. Namni sochii qaamaa keessatti yeroo baayyee hirmaatu hawaasunmmaafi currusa isaanii akka gaariitti nidagaagfatu

Gilgaala Boqonnichaa

I. Himoota asiin gadii yoo sirrii ta`e "Dhugaa" yoo sirrii hintaane "Soba" jedhii deebis.

1. Barnoonni fayyaafi jabeenya qaamaa dandeettii rakkoo hiikuuf hin fayyadu.
2. Yaada uumamaan jiru irratti dandeettii gadifageenyaan yaaduu guddifachuun hindanda`amu.
3. Sochiin qaamaa dandeetti of-hogganuu guddifachuuf shoora olaanaa qaba.

II. Deebii sirrii ta`e filadhu.

4. Sochii qaamaa keessatti of-hogganuu maalif barbaachisa?
 - A. Mudannoo cimaa keessa ittiin darbuuf
 - B. Waan haaraa shaakaluuf
 - C. Miidhaa irraa of-to`achuuf

- D. Hunduu deebidha
5. Kanneen armaan gadii keessaa isa kam keessatti rakkoo furuun hin barbaachisu?
- A. Tapha Cheezii C. Kubbaa miila
B. Qirphaa D. Deebii hinqabu
6. Rakkoo hiikuu keessatti jalqaba kan ta'uu qabu
- A. Madaaluu
B. Furtuu barbaaduu
C. Madda rakkoo qorachuu
D. Furtuu gaarii filachuu
7. Dandeettii haalota garaa garaa yookaan haala rakkisaa keessatti fedhii, amalaa fi yaada ofii haala gaarii ta'een to'achuun maal agarsiisa?
- A. Dandeettii hubannoo ofii B. Dandettii of-hogganuu
C. Dandeettii hubannoo hawaasaa D. Hunduu deebidha
8. Barattonni murtii itti gaafatamummaa qabu murteessudhaaf dandeettii isaan guddifachuu qaban isa kami?
- A. Dandeettii adda baasanii beekuu
B. Dandeettii haala sanaa tarreessuu
C. Dandeettii qorachuu
D. Dandeettii rakkinicha furuu
E. Hunduu deebidha

III-Gaaffii gabaabaa

- A. Of-hogganuu jechuun maal jechuudha?
B. Rakkoon tokko garee kee keessatti yoo uumame attamiin furta?

BOQONNAA SADII

GA`UMSA QAAMAA

Bu'aalee barachuu boqonnaa kanaa

Xumura boqonnaa kana booda:

- Sochiilee ga'umsa qaamaa guddisan nihubatta
- Sochiilee ga'umsa qaamaa umuriin walgitan keessatti hirmaachuun ga'umsa qaamaa nidagaagfatta
- Sochiilee ga'umsa qaamaa gara garaa keessatti hirmaachuun amala gaarii ta'e mul'ista

Seensa

Addunyaa kana irratti dorgomaa ta'uuf ga'umsi qaamaa barbaachisaadha. Haala jireenya keenyaa keessatti hojii hojjennuuf ga'umsi qaamaa bakka olaanaa qaba. Ga'umsi qaamaa ispoortii keessatti dorgomaa cimaa ta'uufi fayyummaa keenyaadhugoomsuuf bu'aa olaanaa buusa. Namni tokko dandeetti ga'umsa qaamaa dagaagfate kan jedhamu yoo dalagaa dameewwan ga'umsa qaamaan gahaa ta'ee argameedha. Mallattoon ga'umsa qaamaa sochii adda addaa akka barbaadametti shaakaluu yookaan hojjechuu danda'uudha. Sochii ga'umsa qaamaa hojjechuuf wantootni nuti ilaaluu qabnu sochii hojjetamu, umurii, koorniyaafi dandeetti irratti hundaa'a. Sochii hojjenu immoo yeroo yeroon madaaluun bu'aa isaanii beekuun barbaachisaadha.

Ga'umsa qaamaa jechuun dalagaa sochii irreewwan qaamaa keenyaa gaafatan haala quubsaafi ga'umsa qabuun dandeettiin raawwachuudha. Ga'umsi qaamaa bakka gurguddaa lamatti hirama. Isaanis:

1. Ga'umsa qaamaa fayyummaa waliin wal-qabataniifi
2. Ga'umsa qaamaa dandeetti waliin walqabataniidha.

Ga'umsa qaamaa fayyummaa waliin wal-qabatanii

Namni ga`umsa qaamaa ga`aa qabaate jiruufi jireenya isaa haala gaaridhaan geggeessuuf fayyaa qabaachuun murteessadha. Kana immoo dagaagfachuuf kan nugargaaru sochiwwan ga`umsa qaamaa fayyummaan wal-qabatan keessatti haala idilaawwaa ta`een hirmaachudhaan. Dameewwan ga'umsa qaamaa fayyummaan walqabatan jalatti kan argaman jabina maashaa, humnummaa onneefi sombaa, humnummaa maashaa, daddacha`inafi qabiyyee qaamaadha.

Ga'umsa qaamaa dandeetti waliin wal-qabatanii

Sochii ispoortii adda addaa keessatti haala qubsaa ta`een bu`a qabeessa ta`uun kan danda`amu ga`umsa qaamaa dandeettiin wal-qabate keessatti akkaataa barbaachisummaa isaatti yoo keessatti hirmaanneedha. Kanneen dameewwan ga'umsa qaamaa dandeettii waliin wal-qabatan jalatti kan ramadaman ariitii, si'aayina, angoo, qindoomina qaamaa, madaalliifi deebii atattamaa jedhamu.

3.1 Sochilee Humnummaa Onneefi Sombaa

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban

Xumura barannoo kana booda:

- Hiika humnummaa onneefi sombaa ni ibsita.
- Sochii humnummaa onneefi sombaa dagaagsan shaakaluun ni agarsiista.

Gocha 3.1

1. Humnummaa onneefi sombaa jechuun maal jechudha?
2. Shaakala ga'umsa qaamaa humnummaa onneefi sombaa dagaagsan maal fa`i?

Humnummaa onneefi sombaa jechuun dandeetti onneefi sombi keenyaa dadhabbi malee yeroo dheeraaf hojii isaanii hojjechuu jechuudha. Sochiileen qaamaa humnummaa onneefi sombaa gabbisan haada yookin funyoo utaaluu, bishaan daakaa, shubbisa, biskleettii oofuu, ariitiin tarkaanfanchuu, sussukuu, fiigicha dheeradha.

Shaakala humnummaa onneefi sombaa dagaagsan

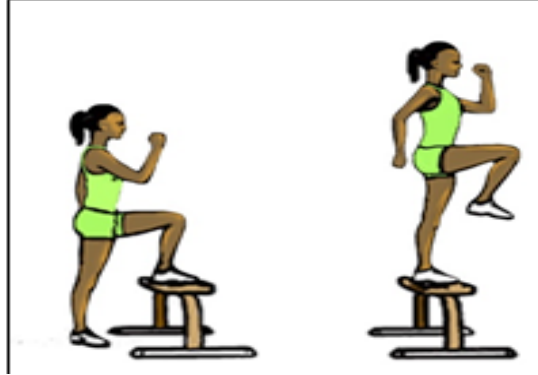
Shaakala tarkaanfii ariitiin fageenya dheeraa hojjechuun humnummaa onneefi sombaa dagaagfaachuun nidandaa'ama. Shaakala kana yerooshaakallu ariitiin tarkanfii keenya dheeressuun shaakalu qabna. Shaakala osoo addaan hinkutiin shaakaluun guyyaadhaa gara guyyaatti yeroofi ariitii itti dabaluuudhaan dandeettii humnummaa onneefi sombaa keenya dagaagfachuu nidandeenya. Sochiilee shaakala humnummaa onneefi sombaa dagaagsan keessaa tarkaanfii ariitii, utaalcha haada, yaabanii bu`uu, gara cinaatti utaaluu lafa xuquufi fiigichaan ga`umsa humnummaa onneefi sombaa keenya foyyeffachuunidandeenya. Isaan keessa kutaa kanatti yaabanii bu'uufi utaalani xuquu kan ilaalamu ta'a.

A. Yaabanii bu'uu

Akkaataa shaakalaa

- Qaama ho'ifachuu
- Miila ittiin eegaltu yaabbannoorra kaa'uu
- Sirrii gatiittiin miila banuun fuuladura yaabbannoo dhaabachuu
- Miila mirgaa olkaasuun gara yaabbannootti harka bitaa olkaasuun
- Miila mirgaa buusuun miila bitaan yaabbachuu
- Dabaree dabareen miilaan yaabbannoo irra yaabuun bu'uu
- Miila mirgaa dursuun yeroo 15 yoo ojjette booda miila bitaan yeroo 15 hojjechuu

1- Harki fi miilii walii faallaa hojjechiisu

Yaabanii bu'uu

B. Utaalcha haada/funyoo/

Akkaataa shaakalaa.

- Haada/funyoo/akkaataa dheerina keessaniin qopheeffachuu.
- Uffata mijataa ta'eefi kophee mijataa kaawwachuu
- Bakka mijataa ta'ee filachuu
- Haada/ funyoo/ gara duubaatti deebisuu
- Ciqilee qaama irra osoo hinfageessin harka lamaanuu osoo hindheeressin haada/ funyoo fuula duratti naannessuun utaaluu jalqabuu.
- Bakkuma dhaabannetti asiif achi osoo hindeemin haada/ funyoo utaaluu shaakaluu
- Irraa jalaan hanga hojjenne lakkawachaa deemuu
- Yeroo dadhabbiin nutti dhaga`amu aara galfachuu.
- Xumura irratti haada/funyoo/ lafa kaa'uun sochii harkifamaan qaama qabbaneessuun xumuruu.

Haada/Funyoo/ utaaluu

3.2 Humnummaa Maashaalee

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Hiika humnummaa maashaa nihimta
- Sochiilee humnummaa maashaalee dagaagsan hojjetee ni agarsiista

Gocha 3.2

1. Humnumma maashaa jechuun maal jechuudha?
2. Sochiilee humnumma maashaalee dagaagsan himi.

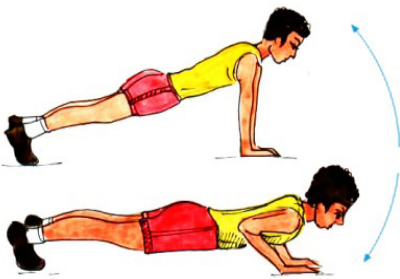
Humnummaa maashaa jechuun danddeettii maashaan keenya hojii tokko dadhabbi malee yeroo dheeraaf hojjechuu danda'uudha. Shaakalli humnumma maashaaleejabeessan puush aappii, dhiibuu, harkisuu, ofirra quphananii ka'uufi kan kana fakkataaniidha.

a. Puushaappii

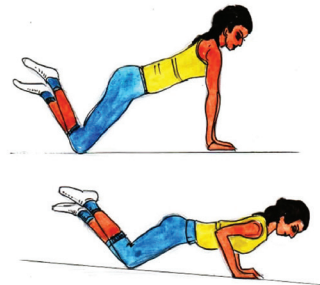
Puush aappiin humnummaa maashaalee harkaa cimsuun beekamuudha.

Akkaataa shaakalaa

- Qaama daqiiqa 5-10tti ho'ifachuu
- Harkifama maashaa keessattu kan mudhii olii irra caalaa hojjechiisuu
- Bakka walqixxeef harkaan lafa qabachuuf mijatu filachuu
- Harka lamaan hanga gatiittii keenyaa walirra fageessuun barruu harkaan lafa qabachuu. Yeroo barruu harkaan lafa qabannu qubi harkaa gara fuulduratti agarsiisuu qaba
- Quba miilaan lafa tuquu
- Ciqileetti dachaasuun gadi bu'anii deebi'uun hanga dalagame lakkaa'uu
- Boqonnaa fudhachuun irra deddeebi'anii shaakaluu
- Harkifama hojjechuun keessattu maashaa dhiibbaa kana irra caalaahirmaateen harkifama hojjechuun qaama qabbaneessuun xumuruu.

Pushappii barru harkaan

Puush aappii Jilbiibbii

b. Bitaa mirgatti utaaluu

Akkaataa shaakalaa

- Lafa wal- qixxee isaa irratti miila keenya qixa gatiittii keenyaan banuun dhaabbachuu.
- Bitaattiis mirgaattis utaaludhaaf lafi jiraachuu isaa mirkaneefachuu.
- Miila xiqqoo jilbatti cabsuu.
- Miila lamaaniinuu gara mirgaatti utaaluu, isaan booda gara bitaatti utaaluu.
- Isuma kana irra deddeebin hojjechuu.
- Xumura irratti qaama qabbaneessuun xumuruu.

Gara cinaatti utaalun lafa tuquun deebi'uu

3.3 Dadacha'iinsa

ጉህምሳ ልላህ ልላቲዎን ዓሳታ ልላቲዎን ልላቲዎን ልላቲዎን ልላቲዎን ልላቲዎን
Xumura barannoo kana booda:

- Hiika dadacha'ina qaamaa nihimta
- Faayidaa dadacha'inaa nitarreessita
- Sochiilee dadacha'iina gabbisan hojjetee ni agarsiista

Gocha 3.3

1. Dadacha'ina jechuun maal jechuudha?
2. Faayidaa dadacha'inaa ibsi.
3. Sochiilee dadacha'iina gabbisan himi.

Dadacha'ina jechuun dandeettii buusaa qaama keenyaa kallattii adda addaatti dachaasuu, diriirsuufi naanneessuu danda'uu jechudha. Dadachaa'uun bakka buusaawwan jilbaa, ceequu, ciqilee, morma, gulubiifi mudhiitti hojjetama. Dadacha'uun quphananii ka'uu, fuulduratti osoo jilba hin dachaasiin lafa xuqanii deebi'uu akka fakkeenyatti kaasuun nidandeenya. Dadacha'inni miidhawwan akka dhukuba dugdaafi rakkoo madaallii qaamaa nurraa ittisuuf nufayyada.

Akkaataa shaakalaa

- Uffataaf qopheer mijata ta'e uffachuu
- Qaama daqiiqaa 10-15 ho'ifachuu
- Sochii harkifama qaamaa hojjechuu
- Shaakala dadacha'inaa filachuun hojjechuu
- Xumura irratti qaama qabbaneessuun xumuruu.

Dadacha'iinsa

3.4 Si'aayina

~~Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:~~

- Hiika si'aayina qaamaa nihimta
- Shaakala si'aayinaa gabaabinaan hojjettee ni agarsiista

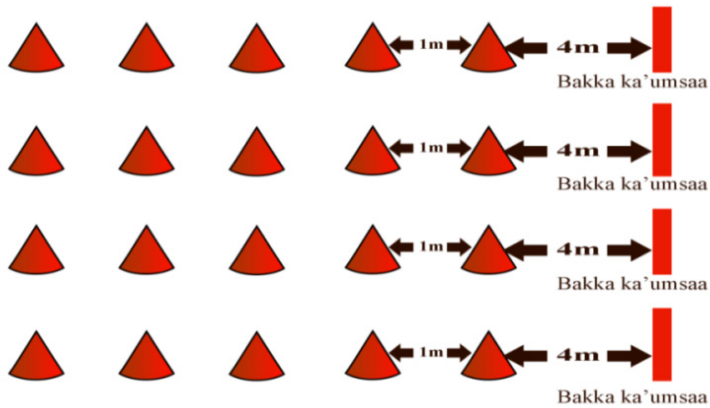
Gocha 3.4

1. Si'aayina jechuun maal jechuudha?
2. Shaakalli si` aayinaaf hojjetaman maal fa` i?

Si'aayina jechuun dandeettii madaallii qaamaa to'achaa ariitiin kallatti jijjiiraa fiiguudha. Si'aayinni yeroo walari'uu taphannu hiriyaa jalaa mimmilquu, rakkoo numudatu jalaa milquufi kana kana fakkatan fa` iif nu fayyada. Ispoortii keessatti immoo kubbaa fudhannee gartuu faallaa lamaaf isaa ol ta'an gowwoomsinee yookaan miliqsinee bira darbuuf kan nu fayyaduudha. Shaakalli si'aayina gabbisan ari'anii wal-qabuu, sarara jajallaa irra fiiguu, ariitiin waaxuqanii deebi'uufi kankana fakkaataniidha.

a. Kooni giddu fiiguu Akkaataa shaakalaa

- Qaama daqiiqaa 5-10tti ho'ifachuu
- Koonii afurii hanga ja'a ta'e qopheeffachuu
- Koonii meetira 1-1.5 walirra fageessuu
- Bakka ka'umsaa meetira 5 mallattoo kaa'uu
- Bakka ka'umsa duuba barattoonni akka hiriiran taasisuu
- Barataa dura hiriiree jiruuf mallattoon yemmuu kennamu ariitiin fiigee kooni gidduu sarara jajallaan irra fiiguu.
- Xumura irratti qaama qabbaneessuun xumuruu

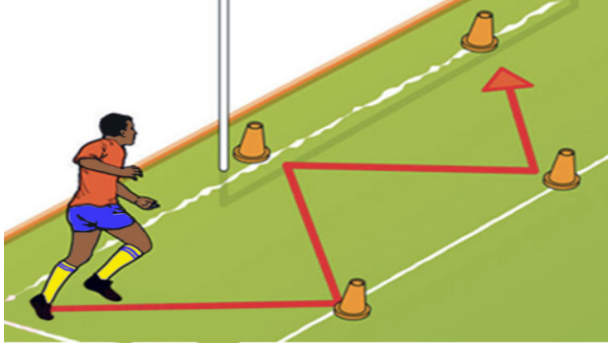

Kooni gidduu fiiguu

b. Fiigicha sarara jajjallaa Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu
- Sara jajallaa meetira 1.5 walirra fagaatu hojjeechuu
- Srara kana keessaa osoo hinbahin fiiguu
- Sarara jalqabaatti hanga xumuraattii fiiguun bakkatti sarara alaan suuta sussukaa deebi'uu

- Shaakala kana irra deddeebi'uun shaakaluu
- Xumura irratti qaama qabbaneessuun xumuruu

Fiigicha sarara jajallaa

Cuunfaa Boqonnichaa

Ga'umsa qaamaa jechuun dalagaa sochii irreewwan qaamaa keenyaa gaafatan haala quubsaafi ga'umsa qabuun dandeettiin raawwachuudha.

Ga'umsi qaamaa faayidaa fayyummaa sammuu, qaamaa, hawasummaafi, currisaatiif nifayyada. Ga'umsi qaamaa bakka gurguddaa lamatti qoddama. Isaanis ga'umsa qaamaa fayyummaan wal-qabateef ga'umsa qaamaa dandeettiin wal-qabateedha.

Gilgaala Boqonnichaa

1. Kanneen asiin gadii yoo sirri ta'e "Dhugaa" yoo sirrii hintaane "Soba" jechuun deebisi

1. Ga'umsi qaamaa fayyaaf hinfayyadu.
2. Ga'umsi qaamaa fayyummaa currisaatiif nifayyida.
3. Sussukuu humnummaa onneefi sombaa hindabala.
4. Wal-ariinee wal qabachuun si'aayina dabala.

II. Deebii sirri ta'e filadhu

5. Sochiin maashaa harkaaf fayyadu kami?

- A. Puush appii B.Dhiibuu C.Ol-harkifamuu
D. hunduu deebidha.

6. Shaakalli bakka buusa qaamaa irratti xiyyeeffatu kami?

- A. Ariitii B. Dadacha'ina C.Humnummaa D.Jabeenya

7. Shaakalli ariitii gabbisuuf fayyadu isa kami?

- A. Dhiibuu B. puush aappii C. Fiigicha D.Dadacha'iinsa

8. Danddeettii maashaan keenya hojii tokko dadhabbi malee yeroo dheeraaf dalagu_____ jedhama

- A. Humnummaa Maashaa B. Hmnummaa onneefi sombaa
C. Jabeenya Maashaa D. Dadacha` iinsa

III. Deebi gabaabaa itti kenni

10. Ga'umusi qaamaa bakka gurguddoo_____ qoodama.

11. Si'aayina jechuun maal jechuudha?

BOQONNAA AFUR

ATILEETIKSII

Bu'aalee barachuu boqonnaa kanaa

Xumura boqonnaa kana booda:

- Yeroo utaalcha dalgee haala qindoomina mudhii gadiifi mudhii olii niagarsiista.
- Fageenya murta`aa saffisa ol aanaadhan fiigdee nixumurta.
- Gufachiisa gidduu bifa qindoomna qabuun fiiguu ni guddifatta
- Dandeettii fiigicha fageenyi isaa murtaa`e yeroo kenname keessatti fiigani xumuruu nidagaagfatta
- Dandeettii saffisa isaanii to`achuu nibarta.
- Hojii garee keessatti hirmaachuu ni amaleefatta.
- Garee keessatti walitti dhufeenya cimaa gochuu nibaratta
- Hojii garee keessatti rakkinoota furuu ni shaakalta.

Seensa

Sochiin atileetiksiis kan eegalame biyyuma Giriikii keessatti akka ta`e seenaan ni ibsa. Namni sochii atileetiksii keessatti hirmaatu immoo atileetii jedhama. Atileetiksii jechuun gosa waldorgommii ispoortii ta`ee gochaa sararaafi gocha dirree jedhamee bakka lamatti qoodama. Gochaan sararaa fiigicha yommuu ta`ugochaan dirree immoo darbannaafi utaalcha of keessatti qabata.

Boqonnaa kana keessatti kan baraatman fiigicha saffisaaf fiiguu, fageenyaaf fiiguu, darbannaa, fageenyaafdarbachuu, utaalcha fageenyaaf utaaluu'a.

4.1 Fageenyaaf Utaaluu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Utaalchi maal akka ta'e nihimta.
 - Tartiibota utaalacha fageenyaa nitarreessita
- Shaakala utaalcha fageenyaa hojjetee ni agarsiista

Gocha 4.1

1. Utaalcha jechuun maal jechuudha?
2. Gosa utaalchaa meeqatu jira? Isaanis maal fa`i?
3. Tartiiba utaalcha lafarraa ibsi.

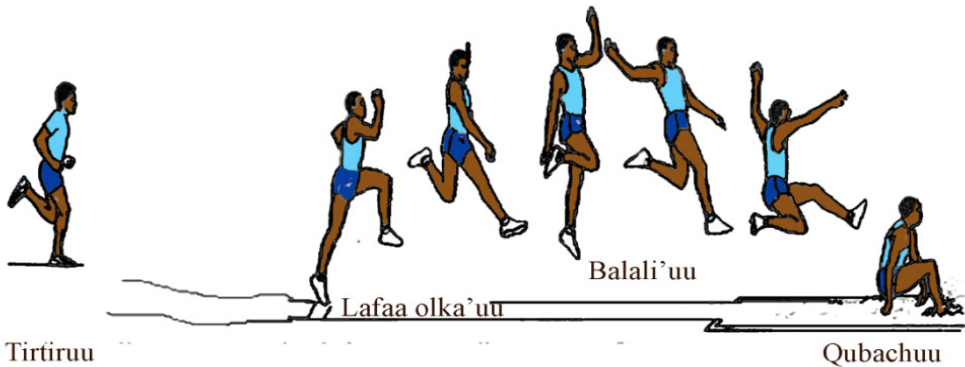
Utaalchi sochii atileetiksii keessaa isa tokkodha. Utaalchi gosoota adda addaa haa qabaatuyyuu malee kutaa kanatti kan ilaallu utaalcha lafa irraadha.

Utaalcha lafarraa

Utaalchi lafarraa miilaan ol utaalamee qilleensarraa osoo jiranii qaama gara fuunduraa firguggisuun dheerina lafa irraa argachuuf balali`anii lafa qubachudha. Kan utalamu dirree baldhinni 2.75m-3mfi dheerinni 9m-10m ta`e keessatti. Dirreen utaalchaa wantoota nama hinmineefi lallaafaa ta`een guutamuu qaba. Iddoon ka`umsaa dirree qubannaa irraa 1m fagaatee argama.

Utaalchi lafarraa sadarkaa afuriin raawwatama

1. **Tirtiruu:** Fageenya murta` ee figuu
2. **Lafaa ol ka`uu:** miila tokkoon mallattoo bakka ka` umsa xaquudhaan ka` uu.
3. **Balali` uu:**lafaa ol ka` anii qilleensa keessa gara fuula duraatti deemuun ofdarbachuu.
4. **Qubachuu:**Madaallii gara fuula duraatti taasisuun harki lamaan gara fuula duraatti diriirsuun miilaan qubachuu

Tartiiba utaalacha lafarraa

4.2 Fageenyaaf Darbachuu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Darbannaa beddee jechuun maal akka ta`e ni ibsita.
- Tartiiba darbannaa nitarreessita

Gocha 4.2

1. Darbanna beddee jechuun maal jechuudha?
2. Tariiba ofirra naanna'uun darbachuu tarreessi agarsiisi.

Darbannaan sochii atileetiksii keessaa isa tokkodha. Darbannaan waanta harkaan qabani jiran tokko seera gosa darbannaa sanaa irratti hundaa`uudhaan gadi dhiisuudha. Darbannaan gosa adda addaatti qoodama. Isaanis darbannaa beddee, waqaraa, eeboofi burrusa jedhamuun beekamu. Tokkon tokkoo meeshaa darbannaa kanaa hangaafi ulfaatina mataa isaanii qabu. Akkasumas dirreefi tooftaan ittiin darbatamu adda addummaa qabu.

Darbannaa Beddee

Beddeen boca geengoofi battee kan ta`eedha. Ulfaatinnii isaa akkuma gosa darbannaa biroo garaa garummaa qaba.

Akkaataa qabannaa beddee

- Harka ittiin darbataniin fiixee beddee qabuu
- Quba gargar diddiriirsuun fiixee qubaatin beddee qabachuu
- Qubni beddee jabeessee beddee akka hinqabanne gochuu
- Yeroo mara beddee buusaa qubaa isaa duraa irra akka boqotu gochuu

Qabannaa beddee agarsiisu

Akkaataa darbannaa beddee

- Ballina gateettiin miila bargaanfachuun dhaabachuu.
- Ulfaatinni qaamaa walakkaa dhaabbirra taasisuun harka oliif gadi raasuu.
- Miila ulfaatinni qaamaa irra jirurra digirii 360 naanna'uu.
- Battaluma miila madaalli irra jiruun lafa dhiibuun ulfaatina gara miila biraatti naannessuu.
- Madaallii mudhii eeguun darbachuu.
- Xumura irratti miila jijjiiruun dirree keessaa dhaabachuu

Toftaa ofirra naanna'uun beddee darbachuu

4.3 Ariitiif Fiiguu

Ga'umsa barachuu barattooni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Hiikka fiigicha ariitii nibarta
- Tartiiba ka'umsa/ajaja/ fiigicha ariitii nihimta

Gocha 4.3

1. Fiigicha ariitii jechuun maal jechuudha?
2. Ajaja fiigicha ariitii tarreessi.

Fiigichi ariitii jechuun fageenya murta'e ariitii guutuufi humna qabanitti fayyadamuun kan raawwatamuudha. Fiigichi ariitii fageenya 100m, 200m, 400m kan dheeratuudha.

Ka'umsi fiigichi ariitii jilbiibbii jedhamee yemmuu waamamu ajajoota sadii qaba. Isaanis: bakkatti, qophaa`i fi deemiidha.

1. Bakkatti

Ajajnikun akka fiigdoonni bakka qabatani sarara ka`umsaa osoo hindarbin dhaabbataniifi qaama isaanii akka qopheesaniif ajaja kennamuudha.

Akkaataa shaakalaa

- Miila mirgaa sarara duubaan kaa`uu
- Miila bitaa miila mirgaa duubaan kaa`uu
- koronyoo miila duraafi jilba miila boodaa gidduu fageenya aboottee tokko kaa`uu
- Quba miila bitaa xiqqoo dabsuu
- Harka qixa gateettiin gochuun quba abbuudduufi agarsiiftuu gidduu boca "V"n lafa qabachuu.
- Qubni harkaa sarara ka'umsaa boodaan ta`uu qaba

Qophaa`i

Ajajni kun kan kennamu sarara ka`umsaa osoo hintuqiin miila tokkoon jilbeenfatani koomee irraa oljedhanii ulfaatinni qaamaa harka lamaan irratti taasisuudhaan kan dalagamuudha.

Akkaataa shaakalaa

- Teessumaan koomee irraa ol ka`uu
- Mudhiin ol-ka`ee naannoo gateettiin ol ta`uu qaba

- Harka lamaan lafa qabachuun sirrii ciqilee taasisuu
- Ulfaatina qaamaa gara harkaatti jijjiiruu
- Miili boodaa jilbatti digirii 120 cabuu qaba

2. Deemi

Ajajni kun immoo qophii ulfaatina harkaa irra jiru sana dafanii garatarkaanifii jalqabaatti dabarsuudha.

Ajaja fiigicha ariitii bakkatti, qophaa`i fi deemii agarsiisu.

4.4 Fageenyaaf Fiiguu (fiigicha giddu galeessaa)

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Fageenya fiigicha giddu-galeessaa meeqa akka ta`e nihubatta
- Ka`umsi fiigicha giddu-galeessaa akkamittiin akka eegalu nibaratta
- Ajaja fiigicha giddu galeessaa nihimta

Gocha 4.4

1. Fiigicha giddu galeessaa jechuun maal jechuudha?
2. Ajaji fiigicha giddu galeessaa maal fa`i?

Fiigicha giddu galeessaa jechuun fiigicha dheerina meetira 800-1500

gidduutti argamudha. Fiigicha kana fiiguudhaaf caalaatti dandeettii ariitiifi humnummaa dagaagfachuun barbaachisadha. Fiigichi fageenyaa dhaabbii irraa kan eegalamuudha. Fiigichi fageenyaa ajajoota lama qaba. Isaanis

1. Bakkatti
2. Deemi kan jedhu ofkeessaa qaba.

1. Bakkatti

Akkaataa shaakalaa

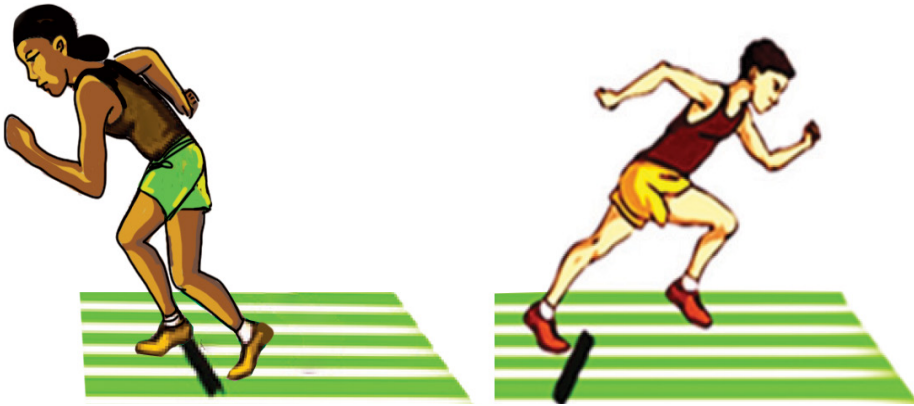
- Miila lamaanuu hanga gatiittii wal irraa fageessun dhaabbachuu.
- Miila tokko dura gochuun sarara osoo hinxuqin dhaabbachuu
- Miila biraa fageenya faana tokko boodan kaa`uu, qubaan lafa xuquun koomee xiqqoo olkaasuu.
- Mudhiifi jilbatti xiqqoo dabsuun ammaa meetira tokkoo fagaatu gara lafaa ilaaluu.
- Miila bitaa kan durfamu yoo ta`e harka mirgaa faana taasisuu miila mirgaan kan dursu yoo ta`e immoo harkaa bitaa faana taasisuu.

Ajaja Bakkatti

2. Deemi Akkaataa shaakalaa

- Muudhiitti suuta oljechuu
- Harkaafi miila fuula duratti darbachuu
- Haaluma kaan fiigicha fuula duratti itti fufuu

Ajaja deemii

Cuunfaa boqonnichaa

Atileetiksiin jecha Giriiki "atilyaas" jedhamu irraa kan fudhatame ta`ee hiikan isaa wal-dorggommii jechudha. Atileetiksii jechuun gosa waldorggommii ispoortii ta`ee gochaa sararaafi goocha dirree jedhamee bakka lamatti qoodama. Gochi sararaa fiigicha yemmuu ta`u gochaan dirree immoo darbachufi utaalcha of keessaatti qabata. Utaalchi lafa irraa tartiiba sadii kan qabu yemmuu ta`u isaanis tirtiruu, lafaa ol ka`uu, balali`uufi qubachudha. Ajaji fiigicha gabaabaa "Bakkatti", "Qophaa'i", "Deemi" yemmuu ta`u kan fiigicha giddu galeessaafi dheeraa "Bakkatti" fi "deemi" jedhama.

Gilgaala Boqonnichaa

I. Kanneen asiin gadiif yoo sirri ta'e "Dhugaa" yoo sirri hin taane immoo "Soba" jechuun deebisi

1. Fageenyaaf utaaluu keessatti tartiiba jalqabaa kan ta'e tirtiiruudha.
2. Beddeen ofirra naanna'uun darbatama.

II. Gaaffilee asiin gadiif deebii sirrii ta'e filadhu.

1. Utaalcha lafarraa keessatti lafaa ol ka`anii qaamni atileetii qilleensa keessa erga ka`ee booda _____ jedhama.
 - A. Lafaa ol ka`uu
 - B. Balali`uu
 - C. Tirtiruu
 - D. Qubachuu
2. Ajajii fiigicha giddu galeessaa meeqa?
 - A. 3
 - B. 4
 - C. 2
 - D. 5

3. Fiigichi giddu galeessaa fageenya dheerina meetira _____ gid-duutti kan argamuudha.

A. 800m -1500m

B. 1500m-3000m

C. 3000m-42.95 km

D. 100m-400m

6. Beddeen boca akkamii qaba?

A. Battee

B. Molooloo

C. Qara

D. Qajeelaa

7. Dheerinni dirree utaalcha lafarraa meeqa

A. 2.75m

B. 9m-10m

C. 18m

D. 5.75m

8. Fageenyi fiigicha (ariitii) gabaaba meeqa?

A. 1500m-3000m

B. 800m-1500m

C. 100m-400m

D. 10,000m

III. Deebi gabaabaa kenni

9. Atleetiksiin bakka meeqatti qoodama? Isaanoo maalfa'i?

10. Tariiba utalcha lafarraa barreessi.

BOQONNAA SHAN

QIRIIPHA

Bu'aalee barachuu boqonnaa kana

Xumura boqonnaa kana booda:

- Qiriiphaa bu'uuraa garaa garaa nihojjetta.
- Qiriiphaa meeshaalee garagaraa nidalagda.
- Faayidaa qiriiphaan argamsiisu ni ajaa'ibsiifatta.

Seensa

Qiriiphaan gosa ispoortii keessaa tokko yommuu ta'u sochiilee ga'umsa qaamaa madaallii, jabeenya, dadacha'ina, qindoomina, si'aayina, humnummaafi kan kana fakkaatan gaafata. Boqonna kana jalatti gosaalee qiriiphaa harkaan dhaabbachuu, ulee qiriiphaa dalgee irratti ol- harkifamuuf bocaafi moodela adda addaan hojjechuufi qiriiphaa tartiibawaa kan barattan ta'a.

5.1 Gosaalee Qiriiphaa Bu`uura

Ga'umsa barachuu barattooni yoo xiqqaate gonfachuu qaban

Xumura barannoo kana booda:

- Gosaalee qiriiphaa bu`uuraa adda addaa nihimta.
- Shaakala qiriiphaa bu'uuraa hojjettee ni agarsiista.

Gocha 5.1

1. Qiriiphaa bu`uuraa jechuun maal jechuudha?
2. Shaakala qiriiphaa bu`uuraa himi.

Qiriiphaan bakka gurguddaa lamatti qoodama. Isaanis: qiriiphaa meeshaafi qiriiphaa bu'uraa jedhamuun beekamu.

A. Qiriiphaa bu'uuraa

Qiriiphaa bu'uuraa jechuun sochiiwwan qiriiphaa lafa irratti meeshaa malee hojjetaman jechuudha. Sochiin kun sochii qiriiphaa walabaa jedhamees nibeekama. Gosa qiriiphaa bu'uuraa ciisuunfi dadacha'uun lafa irratti yookiin afata irratti kan hojjetamudha. Sochiilee qiriiphaa bu'uuraa kana gaggalagaluun, raafamuun, micciiramuun, naanna'uun, bargaanfachuun, harkaan dhaabbachuufi, miila tokkoon naanna'uun kan hojjetamudha. Dabalataan, qiriiphaa bu'uuraa fuulduratti galagaluu, duubatti galagaluu, addaan dhaabbachuu, harkaan dhaabbachuu, cinaatti galagaluu fi kan kana fakkaatan ta'a.

5.1.1 Addaan dhaabbachuu Akkataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu
- Harka sirrii gatiittitti lafa qabachuu
- Addaan harka lamaan waliin rog-sadee uumuun lafa xuquu
- Suuta miila oldhaabuu yaaluu
- Yeroo muraasaaf miila qajeelchani dhaabuun suuta miila tokko dachaasuun gadi deebisuu
- Erra deddeebi'uun yaaluu
- Qaama qabbaneeffachuun xumuruu

Addaan dhaabbachuu

5.1.2 Gara fuula duraafi duubaatti gagaragaluu Akkaataa shaakalaa

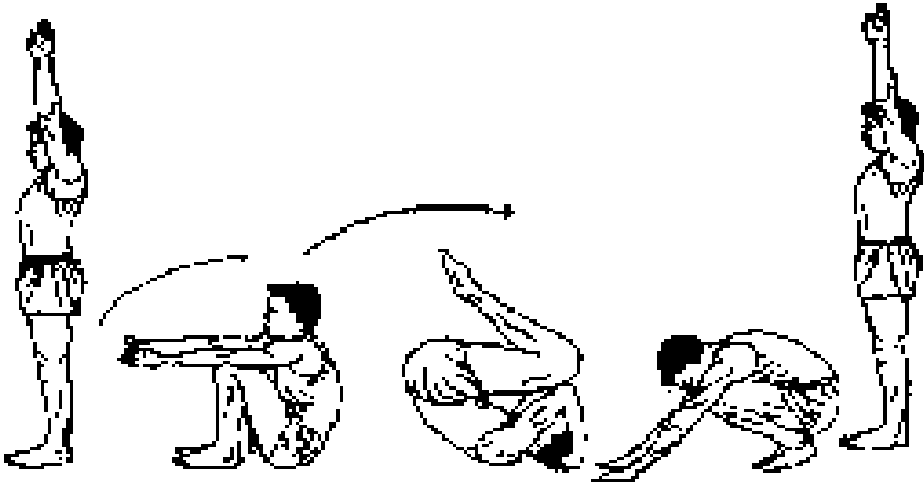
- Qaama sirriitti ho'ifachuu
- Sirrii gatiittiin miila walirraa butuu
- Barruu harkaan quba fuuldura agarsiisuun lafa qabachuu
- Battala lafa qabataniin luka lamaan gidduun duuba ilaaluu
- Jilba cabsuun gar fuula duraatti ofdarbachuu
- Yeroo garagallu gatiittiin keenya lafa tuquu hinqabu
- Qaama qabaneeffachuun xumuruu

Fuulduratti Gagaragaluu

Duubatti gagaragaluu

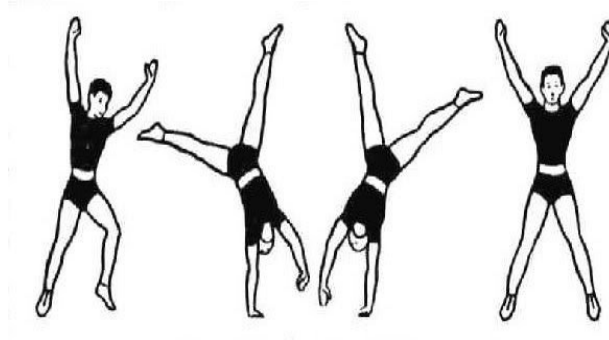
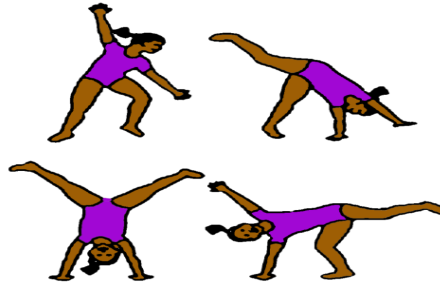
- Qaam sirriitti ho'ifachuu
- Quphanuu- Barruu harkaa lamaanuu gara oliitti galagashuun sirrii gurraatti qabachuu
- Gara duubaatti of darbachuun duddi osoo gatiittiin lafa hinxuqiin barruu harkaan lafa dhiibanii garagaluu
- Qaama qabbaneeffachuun xumuruu

Duubatti garagaluu

5.1.3 Harkaan gara cinaatti gagaragaluu Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti o'isuu
- Harka lamaan sirriitti mataan olitti diriirsuu
- Fuulduratti fiiguun gara cinaatti harka lamaan lafa qabachuun gagaragaluu
- Qaama qabbaneeffachuun xumuruu

Gara cinaatti galagaluu

i. Qiriiphaa TartiiBawaa

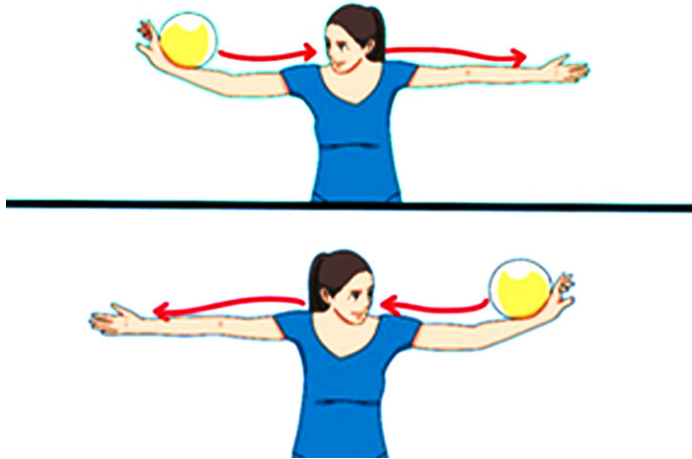
Qiriiphaa tartiiBawaa jechuun ispoortii keessatti atileetonii dorgommii walitti fufaa dorgomuuf kan shaakalaniidha. Qiriiphaan tartiiBawaa gosa qiriiphaa adda addaa ofkeessaa kan qabudha. Isaan keessaa akka fakkeenyaatti qiriiphaa kubbaan hojjetamu, qiriiphaa geengoon hojjetamuufi kan kana fakkaatanidha. Qiriiphaan tartiiBawaa bashannanaa, dorgommii, waakalaquu, ofitti amanamummaa, gammaduufi miira ofii to'achuuf kan fayyadudha.

Qiriiphaa Kubbaan dalagamu

Kubbaan qiriiphaa iittiin shaakalmu wantoota lallaafuu akka pilaastikii yookaan gogaarraa kan hojjetamudha. Kanaafuu, shaakalaaf waanta naannoo keessanitti argameen hojjechuun fayyadamuun nidanda'ama.

Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu
- Kubbaa ol darbatanii qabuu
- Kubbaa ol darbatamtee gadi deebite barru harkaa diriirsuun akka kubbaan barruu harkaarra naannoftu gochuu
- Kubbaa ol darbatamtee gadi deebite barruu haka irraa gara gateettiitti akka konkolaattu taasisuu
- Kubbaa ol darbatamtee gadi deebite barru harkaarraa gara gateettiitti konkolaattee qomarra darbuun harka biraarratti dabarsuu
- Haaluma kanaan irra deddeebi'anii shaakaluu
- Qaama qabaneeffachuun xumuruu

Qiriiphaa kubbaanii

Qiriiphaa Geengoon hojjetamu

Qiriiphaan geengoon mormaafi mudhiirra naannessuunkan hojjetamudha. Atileetiin shaakala geengoon taasisu kun raafamuufi

qaama kallattii adda addaatti naannessuun kan hojjetan ta'a. Sochiilee qiriiphaa geengoo qileensarra darbatanii qabuun agarsiisa adda addaa hojjechuun nidanda'ama. Geengoon qiriiphaa kan irraa hojjetamu: muka, laastikii yookaan wanta halluu addaa qabu kamirraayyuu hojjechuun nidanda'ama.

Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu,
- Geengoo mudhiitti qabachuu,
- Mudhii naanneessuun akka geengoon lafa hinbuune taasisuu,
- Haaluma kanaan, irra deddebiin shaakaluu.
- Qaama qabbaneessuun xumuruu

Qiriiphaa geengoon hojjetamu

5.2. Gosaalee Qiriiphaa meeshaa

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Qiriiphaa meeshaalee sasalphaa nishaakalu
- Haala qabannaa ulee qiriiphaa dalgee sirritti ibsu

Gocha 5.2

1. Qiriiphaa meeshaa jechuun maal jechuudha?
2. Sochiilee qiriiphaa meeshaa ta'an tarreessi.
3. Haala qabannaa ulee dalgee ibsi.

Qiriiphaan meeshaa gosa qiriiphaa keessaa isa tokko ta'ee deeggarsa meeshaatiin kan hojjetamudha. Qiriiphaa meeshaa kan ta'an saanduqa, ulee baal-lamee, ulee baal-tokkee, minjaala madaallii, wadarootti fayyadamuudhaan kan hojjetamudha. Ulee baal-tokkee irratti ol-harkifamuun sochiin jabina gateettii, irree harkaafi maashaa dugdaaf kan fayyadudha. Sochiin kun cimina irree harkaa waan gaafatuuf hanga itti amaleeffannutti xiqqoo nama rakkisuu danda'a. Haaluma kamiinuu, ol-harkifamuu yoo hojjette salphaadha jechuun hindandaa'amu. Shaakala kana keessatti ho'ifannaa qaamaa irree harkaa, gateettii-fi, maashaa dugdaaf fayyadan irraa caalaa shakaluun of qopheessuun barbaachisaadha. Sochii ulee qiriiphaa dalgee irratti olharkifamuu kana gabbifachuuf sochilee kan akka push aappiifi sochii maashaa dugdaa kan gabbisan shaakaluun jijjiirama salphaatti fiduuf kan fayyadudha.

5.2.1 Haala qabannaa ulee qiriiphaa dalgee

Haalli qabannaa ulee dalgee garaa garaatu jiru. Isaanis

- Dhiphisanii qabachuu:** barruu lamanuun ulee dalgee walitti butanii qabachuu
- Giddu galeessa:** Barruun harkaa lamaanuu qixa ballina gatiittiitin ta`uu qaba
- Ballisanii qabachuu:** barruun harkaa inni ulee dalgee qabu gatiitti irraa kan ballatu, gara qarqara ulee dalgee qabuu

Haala qabannaa ulee qiriiphaa dalgee

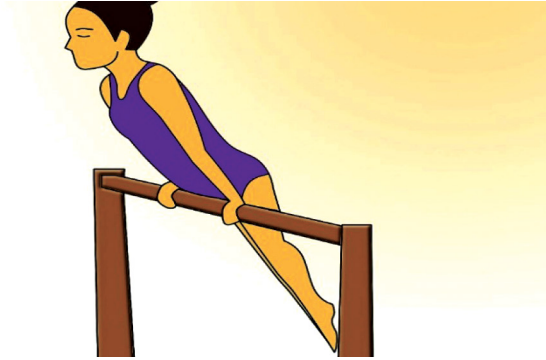
5.2.2 Ulee dalgee irratti ol-harkifamuu

Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu,
- Ulee dalgee ol-utaaluun harka lamaan qabachuun itti rarra'uu,
- Harka hanga gateettii walirraa fageessuu,
- Hanga qabachuu dadhabdutti qabadhuun turuu,
- Erga qabachuu gabbifne booda ol-harkifamuun iddootti deebi'uu,
- Haaluma kanaan irra deddeebi'anii hojjechuu.
- Qaama qabbaneessuun xumuruu

5.2.3 Ulee dalgee qeenxee irra garagaluu

5.3 Faayidaa sochii qiriiphaa

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Faayidaa qiriiphaan argamsiisu nidingisiifatta.
- Ofitti amanamummaa nigabbifatta
- Hirmaannaa qiriiphaa keessatti qabaachuu niguddifatta
- Qiriiphaan madda galii ta'uu isaa nihimta

Gocha 5.3

1. Faayidaa sochii qiriiphaa keessatti hirmaachuun qabu tarrreessi.

Qiriiphaan dagaagina ga'umsa qaamaaf kan fayyadu keessaa isa tokkodha. Faayidaaleen qiriiphaa kunis dadacha'ina, qindoominaafi jabina maashaa dha. Namni shaakala qiriiphaa amaleeffate naamusa gaarii, ofitti amantummaa, ofto'achuu nigabbifata. Qiriiphaan fayyaa namaafillee waa guddaa buusa, furdina garmalee hir'isuun, dhibee dhiibbaa dhiigaa, dhukkuba shukkaaraafi dhukkuba oonneerraa akka bilisa taanee jiraannuuf nufayyada. Qiriiphaan dalaga guyya keessatti osoo hindadhabin yeroo dheeraaf akka hojjennuuf nufayyada. Hirmaattotaaf akka madda galii gudda ta'uun nifayyada.

Cuunfa boqonnichaa

Gosni qiriiphaa bakka lamatti qoodama. Isaanis qiriiphaa bu'uurafi qiriiphaa meeshaa jedhamanii beekamu. Qiriiphaan meeshaa; meesahaankan deggeramee hojjetamu yemmuu ta'u qiriiphaan bu'uurammoo lafa yookaan afata irratti kan hojjetamudha. Qiriiphaan tartiibawaan qiriphawaan adda addaa kan of-keessatti qabatu ta'e, qiriiphaa geengoon hojjetaman, qiriiphaa kubbaan hojjetamaniifi kenneen meeshaa biroon hojjetaman ofkeessatti hammata. Qiriiphaa hojjechuuf: sochiilee akka ariitii, dadacha'ina, jabina, qindoomina qaamaafi si'aayina gabbifachuun barbaachisaadha.

Gilgaala Boqonnichaa

I. Gaaffilee asiin gadii sirrii yoo ta'e "Dhugaa" dogoggora yoo ta'e "Soba" jechuun deebisi

1. Qiriiphaa hojjechuuf dandeetti dadacha'ina gabbifachuun barbaachisadha.
2. Qiriiphaan qindoomina qaamaa nigabbisa.
3. Qiriiphaan lafarratti hojjetamu qiriiphaa meeshaa jedhama.

II. Gaaffilee asiin gadii dubbisuun deebii sirrii ta'efiladhu

4. Tariiba harkaan dhaabbachuuf taasifamuu qaban keessatti jalqaba dhufuu kan qabu
 - A. Qaama sirriitti ho'ifachuu
 - B. Bakka harkaan qabachuuf mijataa ta'e filachuu
 - C. Gargaaraa/tuu argachuu
 - D. Dhaabachuu
5. Kanneen asiin gadii keessa sochii qiriiphaa tartiibawaaf kan ta'e kami?

A. Fiigicha ariitii	B. Geengoon hojjechuu
C. Dadacha'ina	D. Si'aayina
6. Kanneen asiin gadii keessa tokko qiriiphaa geengoon hojjetamun wal hinsimu
 - A. Diyameetiriin geengoo giraama 51-90 ta'uu qaba
 - B. Geengoon sibiila iraa qofa hojjetamu qaba
 - C. Sochii kan akka raafamuu, darbachuu ittiin hojjechuuf nu fayyada
 - D. Geengoon giraama 400 ulfaachuu qaba

III. Deebi gabaabaa kenni

7. Sochilee qiriiphaa tartiibawaan keessatti hammataman
8. lama barreessi.
9. Faayidaa qiriiphaa barreessi.

BOQONNAA JA'A

DANDEETTII BU'UURAA KUBBAA OOFUUFU QILA'UU

Bu'aalee barachuu boqonnaa kanaa

Xumura boqonnaa kana booda:

- Dandeettii bu'uura tapha kubbaa sirriittii ni ibsita
- Walitti dhufeenyaafi amala gaarii nidagaagfatta
- Dandeettii kubbaa oofuufi qila'uu sirnaan ni agarsiifta

Seensa

Taphni kubbaa miilaa tapha addunyaa irratti jaallatamaa ta'e keessaa isaa tokkodha. Kubbaan miilaa dandeettii bu'uura ittiin taphatan kan qabu yemmuu ta'u isaaniis kubbaa dhiiuu, kubbaa kennuu, kubbaa oofuu, kubbaa to'achuu, kubbaa qabbaneessuu, addaan rukutuufi, galii eeguudha. Kubbaan saaphanaas akkuma kubbaa miilaataphoota biyya Itoophiyaa keessatti bakka heddutti babal'atani taphatamuufi jaallatamuudha. Kubbaan saaphanaa dandeettii bu'uura kanakka kubbaa qila'uu, kubbaa rukutuu, kubbaa kaasuu, kubbaa ittisuufi kubbaa irree hakaan taphachuu qaba. Boqonnaa kana keessattidandeettiwwan bu'uura kubbaa miila keessaa kubbaa miila alaan oofuufi dandeettii bu'ura kubbaa saaphanaa keessaa kubbaa jalaa ol qila'uu barattu.

6.1 Kubbaa miila alaan oofuu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban

Xumura barannoo kana booda:

- Akkaataa kubbaan miila alaan oofamu hojjettee ni agarsiista.
- Dandeettii kubbaa miila alaan oofuu nidingisiifatta
- Faayidaa kubbaa miila alaan oofuu nihimta.

Gocha 6.1

1. Kubbaa oofuu jechuun maal jechuudha?
2. Faayidaa kubbaa miila alaan oofuu maal fa'i?
3. Kubbaa miila alaan oofuu yeroo akkamii itti fayyadamta?

Kubbaa oofuu jechuun kubbaa dirree keessatti bakka tokkoo gara bakka biraatti miilaan lafarra gangalchuun fudhatanii deemuudha. Kubbaa yommuu oofnu miila keenya irraa osoo hinfageessiin to'annaa keenya jala oolchu qabna. Yemmuu kubbaa oofnu ijaan yeroo dheeraaf gara kubbaa gadi jennee ilaaluun barbaachisaa miti. Kanaafuu, gidduu gidduutti ol-jennee taphataa garee faallaa, taphataa garee keenyaafi dirree to'achuun barbaachisaadha.

Kubbaa oofuu keessatti qabxiilee xiyyeeffatamuu qaban

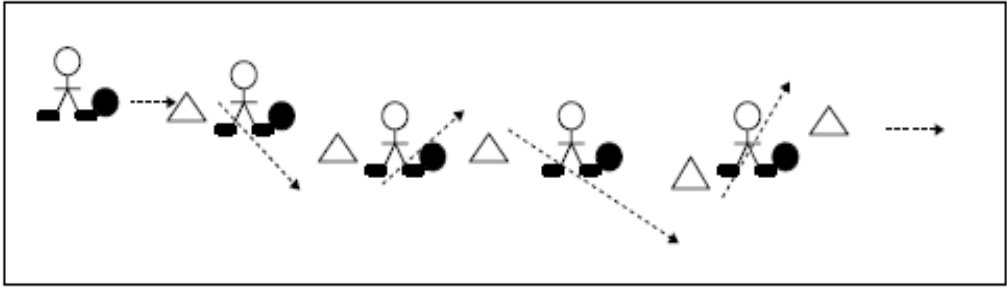
- Kubbaa miila ofiirraa fageessuu dhiisuu,
- Fuula dura ilaalaa kubbaa oofuu,
- Taphataa garee faallaa bira yommuu geessuu haala dhaabbii isaa ilaaluun kallattii ittiin bira darbuu dandeessu adda baafachuu,
- Filannoo biraa yoo hinqabdu ta'e malee kubbaa yeroo dheeraadhaaf of-harka tursuu dhiisuu,
- Taphataa gareekeetiif kubbaa bakka mijataa ta'eetti ariitiin kennuufi kan kana fakkaatanidha.

Kubbaa miila alaan oofuu

Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu,
- Taphataan hunduu kubbaa yoo qabaate gaariidha, garuu yoo xiqqaate gareetti kubbaa tokko qabaachuun barbaachisa,
- Kooni sadii hanga shanii qopheeffachuu
- Koonii meetira 1.5 walirraa fageessanii kaa'uu,
- Barattoonni dabareesaanii eeganii kooni gidduu kubbaa oofuun ba'uudha.
- Qaama qabbaneeffachuun xumuruu

Kooni gidduu ba'uu

Kubbaa kutaa miila alaan koonii gidduu oofuu

6.2 Tapha Garee xixiqqaa keessatti kubbaa miila alaan gabaabsanii oofuu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Adeemsa tapha garee xixiqqaa keessatti kubbaa miila alaan gabaabsanii oofuu nihimu
- Tapha garee xixiqqaa keessatti kubbaa miila alaan gabaabsanii oofuun ni agrsiista.

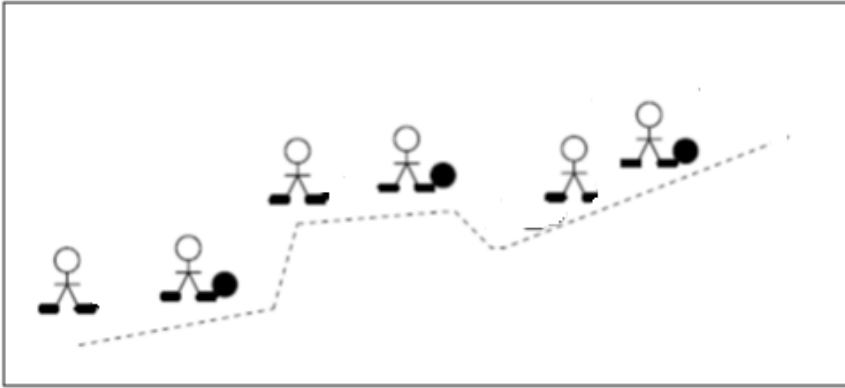
Gocha 6.2

1. Akkaataa kubbaan miila alaan gabaabsanii oofamu ibsi?
2. Kubbaa miila alaan gabaabsanii oofuu yeroo akkamii itti fayyadamta?

Kubbaa miila alaan gabaabsanii kan oofamu miila gulubii irratti gara keessatti dabsuun kan oofamuudha. Yeroo hedduu kan fayyadamnuuf kallattii kubbaa muudhi irraa kofa 90n jijjiiruuf itti fayyadamna. Akkasuma kubbaan kallattii adda addaatti akka naannoftuuf nu fayyada.

Akkataa shaakalaa 1

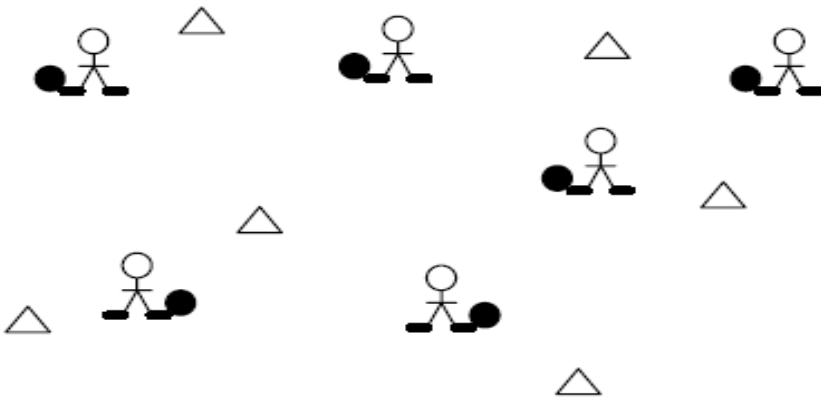
- Qaama sirriitti ho'ifachuu
- Barattoonni kubbaa nama lamatti tokko qabachuu,
- Barattoonni fuula dura jiran kubbaa oofuu,
- Barattoonni kubbaa malee jiran kanneen kubbaa qabatanii jiran hordofu,
- Barattoonni bakka barbaadame yommuu ga'an nama kubbaa hin qabneef kennu
- Barattoonni akkataa fakkii asiin gadiitti irra deddeebi'anii nihojjetu
- Qaama qabbaneeffachuun xumuruu

Dursaa hordofuun hojjechuu

Akkaataa shaakalaa-2

- Qaama sirriitti ho'isuu
- Koonii hanga barbaachisu qopheessuu,
- Garee xiqqaa nama 4-5 qabu ijaaruu,
- Dirree xiqqaa 20m x 20m koonii yookaan mallattoo argamuun daangessuu,
- Taphattoonni kubbaa qabatanii osoo daangaa keessaa hinba'iin wal-jala daddarbuun kubbaa miila alaan oofuudha.
- Qaama qabbaneeffachuun xumuruu

Rog-arfeekeessatti kubbaa oofuu

6.3 Tapha garee xiqqaa keessatti kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Akkataa saffisa ol'aanaan kubbaa oofuu ni ibsita,
- Faayidaa kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu nihimta,
- Dandeettii kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu hojjetee ni agarsiista.

Gocha 6.3

1. Kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu jechuun maal jechuudha?
2. Kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu maaliif fayyada?
3. Kubbaa saffisa ol'aanaan yemmuu oofnu xiyyeeffanno taasisuu qabnu maal fa'i?

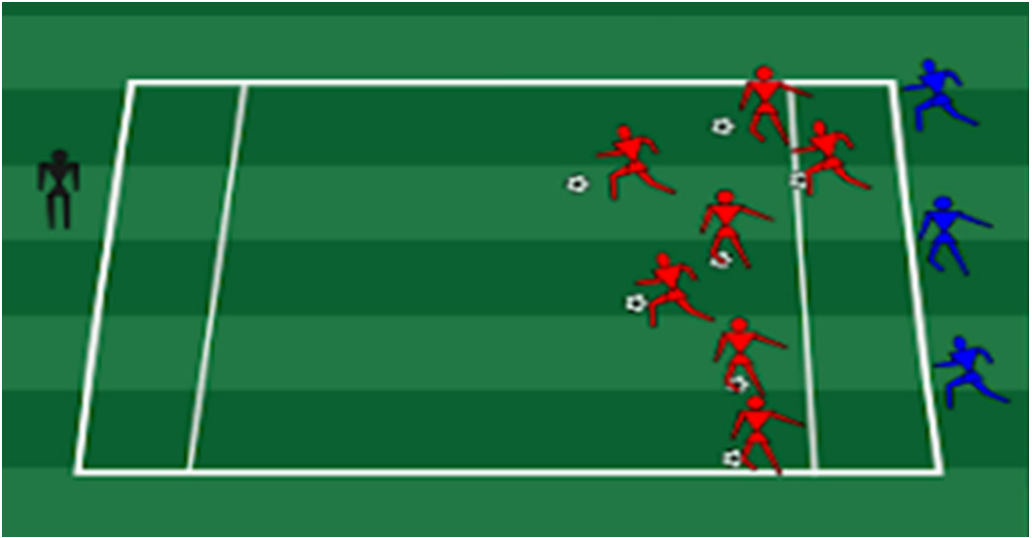
Kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu jechuun kubbaa to'atame ariitiidhaan gara dirree garee faallaatti ariitiin oofuu jechuudha.

Kubbaa saffisa ol'aanaan oofuun gara dirree faallaatti siquufi, dirreen gara fuula duraa banaa ta'etti ariitiin kubbaa qabatanii gara galiitti siquuf nama fayyada. Tooftaa deebisanii hubuu kubbaa miila keessatti, ariitiingartu faallaa sossobanii bira darbuuf dandeettiin kubbaa saffisa ol'aanaan oofuuf gargaaruudha.

Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu,
- Dirree ball'ina meetira 10mx20m kan ta'e koonii yookaan mallattoo argamuu danda'uun adda baafachuu,
- Barrattoonni kubbaa qabatan kanneen kubbaa hinqabne fageenya meetira sadiin irraa fagaatanii dhaabbachuu

- Barattoonni kubbaa qabatanii jiran akka kubbaa oofaan mallattoon kennuu
- Barattoonni akka mallattoon kennameen kubbaa oofuu jalqabuu,
- Barattoonni kubbaa hinqabanne kubbaa irraa fudhachuuf duuba fiiguu,
- Barattoonni ga'ee shaakalaa wal-jijjiiraa kan itti fufan ta'a.
- Qaama qabaneessuun xumuruu

Shaakala kubbaa saffisa ol'aanaan oofuu

6.4 Tapha keessatti akaakuu kubbaa oofuu garaa garaa fayyadamuu

Gocha 6.4

1. Akaakuun kubbaa oofuu maal fa'i?
2. Akaakuun kubbaa oofuu garaa garaa maaliif fayyada?

Akaakuun kubbaa oofuu gosa adda addaatu jira. Isaaniis kubbaa miila keessaan oofuu, miila alaan oofuu, miila irra keessaan oofuufi walmakaa sadeeniidha. Tapha kubba miilaa keessatti akkaataa kubbaan itti dhuftu garaa gara waan ta'eef kutaalee qaamaa mijeessuun to'annee kubbaa oofuu gara garaatiin gara galiitti siiquu, dirree banaa keessa lixuufi gartuutti siiqanii taphachuuf haala mijataa uumuuf fayyada.

Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu,
- Garee miseensa 3-5 qabu ijaaroo,
- Shaakala kana keessatti akaakuu kubbaa oofuu hunda fayyadamuu,
- Akaakuu kubbaa oofuu adda addaa suuta oofuun jalqabu,
- Ariitii itti dabalaa deemuun kubbaa kutaa miilaa adda addaan oofuu,
- Haala ariitii saffisa olaanaa, saffisa gidduu galeessaafi saffisa suuta jijjiiraa shaakaluu,
- Shaakalli haaluma kanaan kan itti fufu ta'a
- Qaama qabbaneessuun xumuruu

6.5 Tapha garee xixiqqaa keessatti Kubbaa jalaa ol-qila'uu

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Tartiiba kubbaa jalaa ol-qila'uu nitarreessita.
- Kubbaa jalaa ol-qila'uu hojjetee ni agarsiista.
- Faayidaa kubbaa jalaa ol-qila'uu nihimta.
- Kubbaa jalaa ol-qila'uu maal akka ta'e nihimta.
- Kubbaa jalaa ol-qila'uu keessatti hojjetee ni agarsiista.
- Faayidaa kubbaa jalaa ol-qila'uun tapha garee keessaatti argamsiisu ni ajaa'ibsiifatta

Gocha 6.5

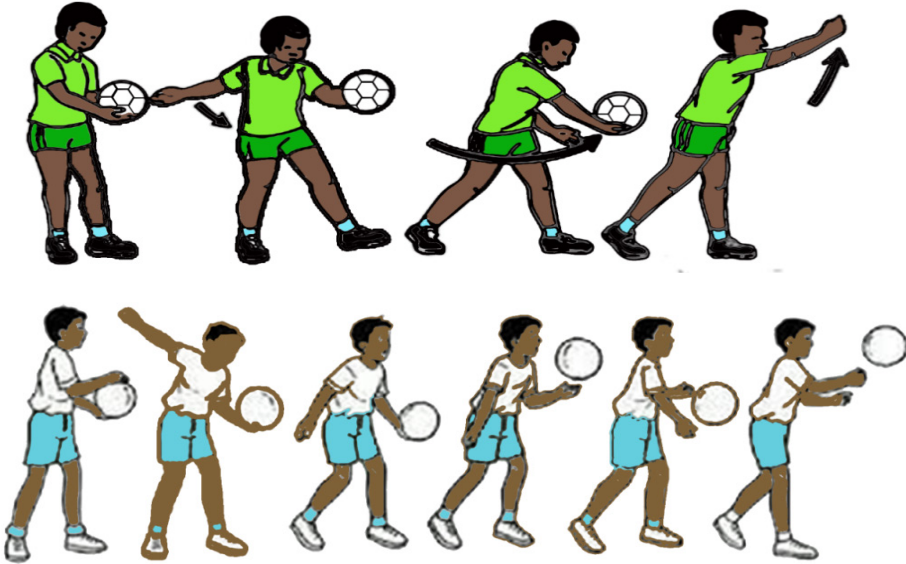
1. Faayidaan kubbaa jalaa ol-qila'uu maal fa'i?
2. Tartiiba kubbaa jalaa ol-qila'uu himi

Dandeettii bu'uura kubbaa saaphanaa keessaa inni tokko kubbaa qila'uudha. Kubbaa saaphanaa keessatti qila'uun taphni kan ittiin eegalamudha. Faayidaan kubbaa qila'uu tapha jalqabsiisuuf, kubbaa taphaan ala taate taphatti deebisuufi hubuun qabxii ittiin argachuuf ta'a. Kubbaa saaphanaa jalaa ol-qila'uun akaakuu kubbaa saaphanaa qila'uu keessaa isa salphaadha. Akkaataan itti qila'amus, miila tokko fuula duratti dabarsuun yookaan miila lamaanuu qixa gateettiitti wal-qixa banuun kubbaa harka tokkoon xiqqoo ol-darbachuun harka kubbaa qabatee hinjirreen jalaa ol-fiduun qila'uun kan taasifamudha.

Akkaataa shaakalaa

- Qaama sirriitti ho'ifachuu,
- Fuula gara saaphanaa taasisuun dhaabbachuu,

- Miila tokko gara fuula duraatti faana tokko walirraa fageessuun yookaan miila lamaanuu hanga gateettiitti bananii walqixxeessuun dhaabbachuu,
- Harka kubbaa hinqilaanerratti gara fuula duraatti kubbaa qabachuu,
- Harka ittiin kubbaan qil'amu qopheessuu,
- Bakka kubbaa itti qilaatu ilaaluu,
- Kubbaa xiqqoo ol-darbachuun harka duubarra dhufeen qila'uu,
- Harki kubbaa qila'e kubbaa gara fuuladuraatti gaggeessu,
- Haaluma kanaan irra deddeebi'uun shaakaluudha,

Kubbaa jalaa ol-qila'uu

Kubbaa jalaa ol-qila'uu haala taphaan shaakaluun tapha keessattii itti fayyadamuuf gargaara. Kanaafuu nama lama lama yookaan isaa oliin ta'uun kubbaa jalaa ol-qila'uun walii kennaa shaakala taasiisuun barbaachisaadha.

6.6 Kubbaa irraa gadi qila'uu

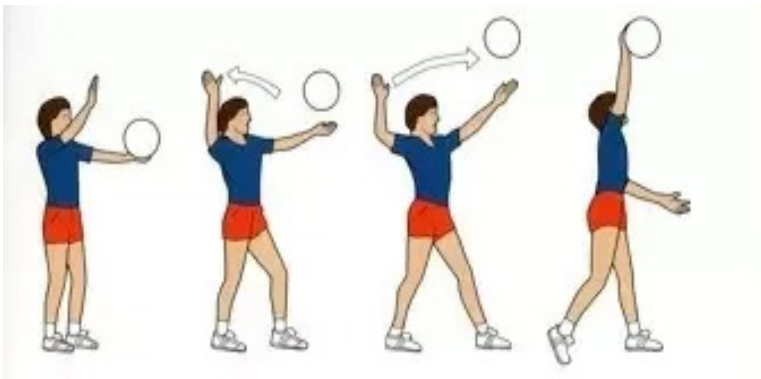
Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Kubbaa irraa gadi qila`uun maal akka ta'e nihimta.
- Tartiiba kubbaa irraa gadi qila'uu nitarreessita.
- Kubbaa irraa gadi qila'uu hojjettee ni agarsiista.
- Faayidaa kubbaa irraa gadi qila'uu nihimta.
- Kubbaa irraa gadi qila'uu tapha keessatti hojjettee ni agarsiista.
- Faayidaa kubbaa irraa gadi qila'uun tapha garee keessaatti argamsiisu ni ajaa'ibsiifatta

Gocha 6.6

1. Faayidaan kubbaa irraa gadi qila'uu maali?
2. Tartiiba kubbaa irraa gadi qila'uu tarreessi.

Irraa gadi qila'uun kubbaa mataa olitti harka tokkoon ol darbachuun kubbaa qilleensarra jirtu mataa olitti harka biraan qila'uudha. Kubbaa irraa gadi qila'uun akka qila'uu harka jalaa salphaa ta'uu baatus garee faallaa hubuuf hedduu fayyada.

Kubbaa irraa gadi qila`uu

6.7 Taphoota bashannansiisoo

Ga'umsa barachuu barattooni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Taphoota bashannansiisoo keessatti nihirmaatta.
- Fayidaa taphoota bashannansiisoo nihimta.

Gocha 6.7

1. Hiikan taphoota bashannansiisoo himi.
2. Faayidaan taphoota bashannansiisoo tarreessi.

Taphoota bashannansiisoo jechuun taphoota hirmaannaaf taasifaman ta'ee ga'umsa qaamaa gabbisuu, gammachuufi hawwaasummaa cimsuuf kanooludha. Sochiintaphoota bashannansiisoo kundhuunfaadhaanis ta'ee gareendalagamuun ofis namabiraas kan bashannansiisanidha. Yeroo tokko tokkobifadorgommiinkantaasifamanta'eseeramuraasaangaggeeffama. Taphoonni bashannansiisoo rakkoo dhiphina sammuu kan hir'isanidha. Akkasumas humna xiqqoon nama gammachiisuuf kan shaakalamudha.

Taphoota bashannansiisoon kun gosa adda addaa qabu. Isaanis taphoota aadaa, taphoota beekamoofi taphoota xabboo dha. Taphoota aadaa kan akka guluffii fardaa, tapha saddeeqaa dha. Taphoonii beekamoo kan akka tapha kubbaa, bishaan daakaa, dha. Taphoonni xabboo kanneen akka hibboo, mammaaksa, garmaamuufi geerarsa.

Cuunfaa Boqonnichaa

Kubbaa miila alaan oofuunbakkaa bakkatti fudhatanii deemuufi tapha garee xixiqqaa keessatti gowwomsuun bira darbuuf akka fayyadu barattaniittu. Kubbaa to'achuun oofuun dandeettii kubbaa garee ofii irraa kenname yookaan dogoggoraan garee faallaarraa dhufe to'achuun gara fuula duraatti oofuuf nama fayyada. Kubbaa saaphanaa keessatti kubbaa jalaa ol-qila'uun tapha eegalchiisuuf, kubbaa taphaa ala taate taphatti deebisuufi hubuuf fayyada. Kanaafis, dhuunfaanis ta'e garee xixiqqaa keessatti hojiirra oolchuun barbaachisaadha.

Gilgaala Boqonnichaa

1. Gaaffilee asiin gadii dubbisuun sirrii yoo ta'e "Dhugaa" dogoggora yoo ta'e immoo "Soba" jechuun deebisi

1. Taphni kubbaa saaphanaa qila'uun jalqabama.
2. Kubbaa jalaa ol-qila'uun dandeettiiwwan kubbaa qila'uu keessaa isa salphaadha.
3. Kubbaa oofuu keessatti ijaan callisnee ilaalaa oofuun barbaachisaadha.
4. Kubbaa miila alaan oofaa deemuun miseensa garee ofiif haala mijataa hinuumu.

1. Gaaffilee asiin gadii dubbisuun deebii sirrii ta'e filadhu

5. Faayidaa kubbaa miila alaan oofuu kan hintaane kami?
 - A. Galiitti siqu
 - B. Bakka duwwaatti siqu
 - C. Garee ofii barbaaduu
 - D. Kubbaa qila'uu

6. Fayidaa kubbaa saaphanaa jalaa ol-qila'uu kan ta'e kamii?
- A. Hiriyyaa barbaaduu C-Kubbaa darbachuu
- B. Tapha jalqabuu D- Kubbaa qabachuu

II. **Deebii Gabaabaa barreessi**

7. Shaakala kubbaa saaphanaa jalaa ol-qila'uu barreessi.
8. Kubbaa miilaan oofuu keessatti qabxiilee irratti xiyyeeffatamuu qaban yoo xiqqaate sadii barreessi.
9. Kubbaa saaphanaa qila'uu keessatti bakka itti qila'an ilaaluun maaliif barbaachisa?

BOQONNAA TORBA

SHUBBISAAFI TAPHA AADAA NAANNOLEE ITOOPHIYAA

Bu'aalee barachuu boqonnaa kanaa

Xumura boqonnaa kanaan booda:

- Shubbisaafi taphoota aadaa naannolee nihubatta
- Amala taphoota aadaa naannolee Itoophiyaatti argaman muraasa nibeekta.
- Tapha aadaa adda addaa beekamoo naannolee Itoophiyaatti argaman hojjetee agarsiista.

Seensa

Itoophiyaan biyya sabaafi sab-lammiin adda addaa keessa jiraatu ta'ee shubbisaafi taphoota aadaa garaa garaa kan of-keessaa qabdudha. Aadaa jechuun immoo karaa hawwaasni tokko eenyummaa, jiruufi jireenyasaa ittiin ibsatudha. Akkasumas, aadaan meeshaa namoonni dhalootaa gara dhalootaatti ittiin ergaa dabarfatanidha. Aadaan immoo karaa shubbisaa, taphaa, amantii, nyaataa, aartiifi kan kana fakkaatuun ibsama. Waan kana ta'eef, shubbisaafi taphoonni aadaa kun jiruufi jireenya uummata Itoophiyaa wajjin hidhata waan qabuuf baay'ee jaallatamaadha.

7.1 Shubbisa aadaa beekamoo naannoolee Itoophiyaa

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Shubbisa aadaa beekamoo naannoolee Itoophiyaatti argaman adda nibaasta.
- Shubbisa aadaa beekamoo naannoolee Itoophiyaatti argaman walitti dhufeenya uummata gidduutti taasisan nidingisiifatta.
- Shubbisa aadaa beekamoo naannoolee Itoophiyaatti argaman keessaa tokko shubbistee ni'agariisita.

Gocha 7.1

1. Shubbisa aadaa beekamoo Itoophiyaa keessatti argaman isaan kami?
2. Shubbisa aadaa naannoo kee keessaati tokko shubbisuun daree keetti agarsiisi.

Biyyi keenya Itiyoophiyaan shubbisa aadaa gosa garaa garaa qabdi. Isaan keessaa muraasni shubbisa aadaa uummata Oromoo, Tigiree, Amaaraa, Sumaalee, Beenshaangul Gumuz, Gambeellaa, Sabaafi Sablammii uumata kibbaafi kan kana fakkaatan yommuu ta'an itti aansitanii kan barattan ta'a.

a. Shubbisa aadaa saba Oromoo

Uummanni Oromoo shubbisa aadaa mataa isaanii qabu. Shubbisni aadaa kun sababa ballina lafaafi baay'ina uumataarraa kan ka`e akkaataan raafamaqaamaafi rukuttaangaraagarummaa kan qabudha. Fakkeenyaaf, shubbisaaadaanaannoo Shawaa, Arsii, Baalee, Boorana, Gujii, Wallaggaa, Oromoo Walloo, Jimmaa, Harar, Oromoo Matakkaal, Oromoo Raayyaafi Iluu Abbaa Booraa keessatti argama. Kunis, sochii qaamaa waan gaafatuuf ga'umsa qaamaa waliin hariiroo qaba.

Shubbisa aadaa ummata Oromoo keessaa tokko

b. Shubbisa aadaa saba Tigiree

Shubbisi aadaa uummata Tigiree muraasni rukkuttaa dibbee, utaaluu, ofirra naanna'uufi quphanuun shibbisuun beekama. Kun immoo kan argisiisu yommuu marsaniifi yeroo gatiittii isaanii sochoosan sochii qaamaa wajjin hariiroo guddaa qabaachuu isaa kan argisiisudha.

Shubbisa aadaa uummata Tigiree

c. Shubbisa aadaa saba Amaaraa

Shubbisni naannoo saba Amaaraa shubbisa aadaa Iskistaa, sochii naannoo gateettii, mormaafi qoma raasuudhaan shubbifamudha. Akkaataan raafamuufi tartiibni rukutaa isaa kan Goojjam, Walloofi Gondor jedhamuun waamamu. Kunis akkuma naannoo biraa sochii qaamaa waan gaafatuuf ga'umsa qaamaa waliin hariiroo qaba.

Shubbisa ummata Amaaraa

d. Shubbisa aadaa saba Somaalee

Sabni Somaalee shubbisa aadaa mataa isaanii qabu. Kanneen keessaa akkaataan shubbisa aadaa shamarraan isaanii huccuun rifeensa mataa isaaniitti golguudhaan fiixee isaa gara cinaa mataa isaanitti qabuun kan shubbisan yommuu ta`u kun immoo miidhagina akka dabaluuuf jecha kan shubbisanidha. Kunis akkuma naannoo biraa sochii qaamaa waan gaafatuuf ga'umsa qaamaa waliin hariiroo qaba.

Shubbisa aadaa ummata somaalee

e. **Shubbisa aadaa sabaafi sab lammii naannoo kibbaa**

Akkuma beekamu sabaa sab lammiifi uummattoota naannoo kibbaa saboonni garaa garaa kan keessa jiraatanidha. Sabaafi sab lammoonni achi keessa jiraatan kunniin akkaataa aadaa naannoo isaanitti shubbisa aadaa kan mataa isaanii qabu. Fakkeenyaaf kan Walaayittaa, Gaamoo, Kambaataa, Kafaa, Geediyoo, Hadiyaa, Yam, Guraageefi kan kana fakkaatanidha. Shubbisni isaanii irra caalaatti raafamuu, utaaluu fi sochii qaamaa naannoo mudhiitti ta`ee garuu qaama mudhii oliis mudhii gadiis kan gargaaraman ta`a.

Shubbisa aadaa Walaayittaa

7.2 Taphoota aadaa beekamoo muraasa naannoolee Itoophiyaa keessatti argaman

Ga'umsa barachuu barattoonni yoo xiqqaate gonfachuu qaban Xumura barannoo kana booda:

- Tapha aadaa beekamoo naannoolee Itoophiyaatti argaman nitarreesita.
- Tapha aadaa beekamoo naannoolee Itoophiyaatti argaman adda nibaasta

Gocha 7.2

1. Taphoonni aadaa faayidaa maal faa qabu?
2. Taphoonni aadaafi ispoortiin ammayyaa hariiroo akkamii qabu?

Taphoonni aadaa biyya keenya keessatti taphatamu hedduu akka ta`eefi amaloota adda addaa akka qaban beekamaadha. Isaan kana keessaa kanneen yeroo ammaa baay`ee beekamaniifi kan naannoo hundatti taphatamaa jiran muraasni isaanii tapha qillee, saddeeqa, guluffii fardaa wal'aansoo fi kan kana fakkaatanidha.

a. Tapha Qillee

Taphni qillee taphoota aadaa biyya keenyaa keessaa isa tokko ta`ee, yoom akka jalqabame waanti ifatti beekamu hinjiru. Taphni kun garee lama gidduutti kan taphatamuufi meeshaa kan akka kubbaa xiqqoo fakkaatu maqaan ishee burii jedhamtuufi ulee garri gadii isaa golboo ta`een kan taphatamudha. Taphni qillee kun kan taphatamu burii kan jedhamtu kana ulee golboo, lafarra oofaa gara galii garee faallaatti galchuudhaan kan gaggeeffamudha.

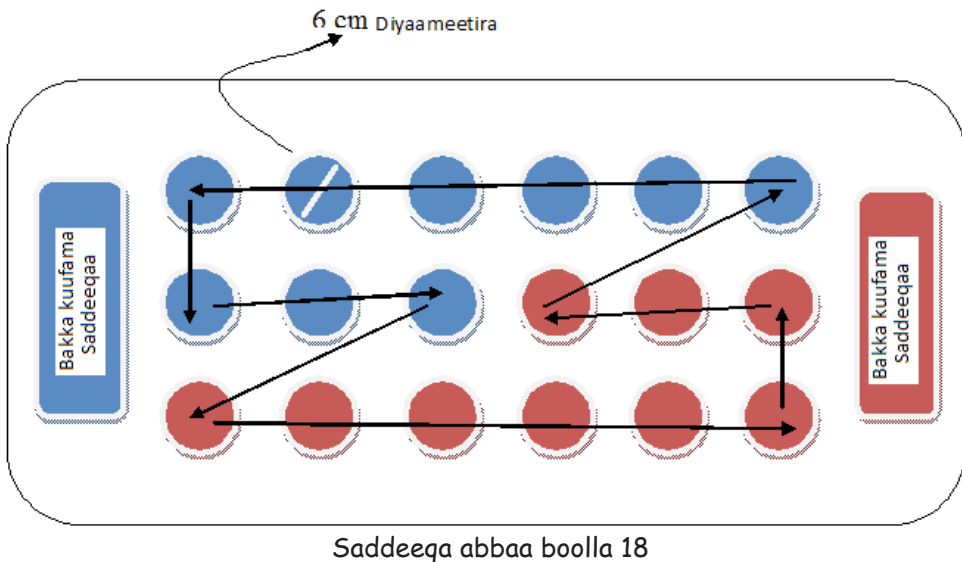

Tapha qillee

b. **Saddeeqa**

Saddeeqni tapha aadaa Itoophiyaa keessaa isa tokko ta` ee gabatee / miinjaala/ gidduu lamaan kaa` uudhaan nama lama ta` anii achirratti kan taphatamudha. Gabateen /miinjaalli/ tapha saddeeqaa waantota garaa garaarra qopha` uu nidanda` a. Isaanis: muka, dhagaa, lafarratti boolla qotuufi kan kana fakkaatan gargaaramanii qopheessuun nidanda` ama.

Taphni saddeeqaa uummata Itoophiyaa biratti baay'ee kan jaallatamuufi kan yeroo mara taphatamudha. Sababni isaa immoo meeshaan irratti taphatamu yeroo barbaadanitti qopheeffachuu waan danda` aniifidha. Taphoonni saddeeqaa boolla gabateerra jiru keessa wantota xixiqqoo naannawaa ta'e ija mukaa yookiin dhagaa xixiqqoorraa kan hojjetamte keessa bubuusuudhaan kan taphatamudha. Saddeeqni gosa lamatu jira isaanis abbaa boolla 18fi abbaa boolla 12 ti.

Saddeeqa abbaa boolla 12

C. Guluffii fardaa

Guliffiin fardaa gosa ispoortii aadaa keessaa isa tokko ta'ee waldorgommii fardaan taasifamudha. Fardi mallattoo gootummaa waan ta'eef tapha aadaa jaallatamaadha. Guluffiin fardaa naannoolee biroos kan jiru ta'us naannoo Oromiyaatti baay'ee kan beekamuufi jaallatamudha. Guluffiin fardaa guyyaa ayyaana waggaa irra caalaatti guyyaa ayyaana gubaa/masqalaa adeemsifama.

Guluffii Fardaa

D. Wal`ansoo

Seenaan akka ibsutti wal`ansoon eessaafi akkamitti akka eegale jiraachuu baatus uumama isaatiin wal-qabatee tapha umurii dheeraa qabuufi yeroo durii namoonni jabina isaanii mul'ifachuuf jecha tapha taphachaa turaniidha. Namoonni koorniyaa walfakkaataniifi umuriin walitti dhiyaatan walitti dhufanii taphataa kan turanidha. Kanarratti namni taphichamoo`ate naannoo sanatti kan kabajamuufi kansodaatamu ta`a. Taphni aadaa wal`ansoo kan gageeffamu naannoo qotee bulaatti erga qonnaan xumurameen booda yeroo ta`u naannoo horsiisee bulaatti immoo horiin marga dheedee erga quufee booda taphatama. Bakka taphni wal`ansoo itti taphatamu afata, lafa marga qulqulluu, cirracha lolaan kuuseefi kan kana fakkaatan irrattidha. Yeroo ammaa garuu guutummaa biyyattii keessatti waldorgommii ispoortii aadaa keessaa isa tokko ta`ee federeeshinii ispoortii aadaa Itoopiyaan kan hogganamudha.

Waldhaansoo

Cuunfaa boqonnichaa

Biyyi Itoophiyaa sabaafi sablammoonni addaa addaa kan keessa jiraatanidha. Sabaafi sablammoonni kunniin immoo aadaa mataa isaanii niqabu. Aadaa isaan qaban kanneen keessaa shuubbisnifi taphoonni aadaa fakkeenya ta'uu kan danda'aniidha. Biyyi Itoophiyaa shubbisaa aadaa hedduu haaqabattuyyuu malee muraasa isaanii akka naannooleetti yoo fudhanne: shuubbisa ummata Oromoo, Amaaraa, Tigiree, Somaalee, Gambeellaa, Sabaafi Sablammoota kibbaa, Benishaangul Gumuz, Harariifi Sidaamaa jedhamuun waamama. Akkasumas taphoonni aadaa biyya Itoophiyaa keessa jiraatan baayyee hedduu yoo ta'an illee isaan beekamoo keessaa muraasni guluffii fardaa, qillee, wal'aansoo, saddeqafi kan kana fakkaataniidha.

Gilgaala Boqonnichaa

I. Gaaffilee asiin gadii yoo sirrii ta'e "Dhugaa" yoo doggora ta'e immoo "Soba" jedhii deebisi.

1. Shubbisni aadaa ummata Itoophiyaa walfakkaata.
2. Shubbisniifi taphoonni aadaa dudhaafi aadaa uummataa dagaagsuu keessatti ga'ee ol'aanaa qabu.

II. Gaaffilee asiin gadiif qubee deebii sirrii ta'e filadhu

3. Tapha aadaa keessaa saddeeqa si'a tokkotti nama meeqatu taphata?

A. 5 B. 11 C. 2 D. 5fi isaa ol
4. Boolla saddeeqaa maalirratti qopheessuu dandeenya?

A. Muka B. Dhagaa C. lafa D. hunduu deebiidha.

5. Itoophiyaa keessaa shubbisni aadaa raafamni qaamaa irra caalaan naannoo mudhii ta`e shubbisa aadaa ummata_____ti.

A.Tigiree

C.Oromoo.

B. Sabaafi sablammota ummata kibbaa

D. Amaara

III. Gaaffilee asiin gadiif deebi gabaabaa kenni

6. Taphoota aadaa Itoophiyaa lama barreessi.
7. Gosa tapha saddeeqaa barreessi.